

Ντοστογιέφσκυ

ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ ΕΝΟΣ ΓΕΛΟΙΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Φανταστικὸ παραμύθι

— 1 —

Εἶμαι γελοῖος ἀνθρωπός. Τώρα μὲ λένε τρελλό. Αὐτὸς θὰ ἥταν ἀνώτερος τίτλος, ὃν δὲν ἔπαια νὰ εἶμαι γελοῖος γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Μὰ τώρα πιὰ δὲν θυμώνω, γιατὶ δλοι εἶναι ἀρκετὰ εὐγενικοὶ μαζί μου, καὶ ὅταν μὲ κοροϊδεύουν, εἶναι, θάλεγγες, ἀκόμα πιὸ εὐγενικοί. Εύχαριστως θὰ γελοῦσα μαζί τους, ὅχι τόσο μὲ τὸν ἑαυτό μου, δσσο γιὰ νὰ τοὺς εἶμαι εὐχάριστος, ὃν δὲν ἔνοιωθα τόση θλίψη κυττάζοντάς τους. Θλίθομαι ποὺ βλέπω πώς δὲν γινωρίζουν τὴν ἀλήθεια, αὐτὴ τὴν ἀλήθεια ποὺ ἔγῳ τὴν γινωρίζω. Τί σκληρὸ ποὺ εἶναι νὰ τὴν γινωρίζης μόνο ἐσύ! Μὰ δὲν θὰ καταλάβουν. "Οχι, δὲν θὰ καταλάβουν.

"Αλλοτε, ὑπάρχερα πολὺ ποὺ φαινόμουν γελοῖος. Δὲν φαινόμουν, ἡμουν. Πάντα μου ἡμουν γελοῖος καὶ ξέρω πώς σίγουρα θὰ εἶμαι ἀπὸ γεννησιψιοῦ μου. Θὰ ἡμουν καὶ δὲ θὰ ἡμουν ἐπτὰ χρονῶν ὅταν ἔμαθα πώς ἡμουν γελοῖος. "Υστερα σπούδασα στὸ Πανεπιστήμιο — κι' δσσο σπούδαζα, τόσο μάθαινα πώς ἡμουν γελοῖος. Κι' ἔτσι, φαίνεται πώς δλη ἡ πανεπιστημιακή μου ἐπιστήμη, ὑπῆρχε μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μοῦ ἀποδείξῃ καὶ νὰ μοῦ ἔξηγήσῃ, δσσο τὴν ἔμβαθυνα, πώς ἡμουν γε-

λοῖος. Καὶ μὲ τὴ ζωὴ μου ἔγινε τὸ ἴδιο ὅπως καὶ στὴν ἐπιστήμη μου. Χρόνο μὲ τὸ χρόνο, ἀποκτοῦσα ὅλο καὶ περισσότερο τὴ θεοαιότητα πώς ἀπ’ ὅλες τὶς ἀπόψεις φαινόμουν γελοῖος. Παντοῦ καὶ πάντα, ὅλοι μὲ κοροῦσεν μὰ κανένας δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ὑποπτευθῆ πώς ἀν ὑπῆρχε ἔνας ἄνθρωπος στὸν κόσμο ποὺ ἤξερε καλλίτερα ἀπ’ ὅλους πώς ἡμουν γελοῖος, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἡμουν ἔγω. "Ετοι, ἔννιαθα κάτι σὰν πεῖσμα διαπιστώνοντας πώς κανένας δὲν τὸ ὑποπτεύστων. Σ' αὐτὸ φταίω ἔγω, γιατὶ πάντα ἡ περηφάνεια μου μ' ἐμπόδιζε νὰ ὀμολογήσω τὸ μυστικό μου. Κι' αὐτὴ ἡ περηφάνεια ὅλο καὶ μεγάλωνε ὅσο περνοῦσαν τὰ χρόνια, κι' ἀν παρασυρόμουν κι' ἀναγνώριζα μπροστά σὲ διποιοδήποτε πώς εἶμαι γελοῖος, νομίζω πώς τὸ ἴδιο θράδυ θᾶσπαζα τὸ κεφάλι μου μὲ μιὰ πιστολιά. Πόσο ὑπόφερα, ὅταν ἡμουν ἔφηβος καὶ σκεφτόμουν πώς δὲν θὰ μποροῦσα ν' ἀνθέξω καὶ θὰ τ' ὀμολογοῦσα ξαφνικὰ στοὺς φίλους μου. Μὰ σὰν ἔγινα παληκάρι, μ' ὅλο ποὺ κάθε χρόνο ποὺ περνοῦσε θεοαιωνόμουν περισσότερο γιὰ τὴν τρομερή μου ἰδιορρυθμία, κατάφερα, ὅσο νᾶναι, νὰ ἡσυχάσω. Κι' αὐτό, γιατὶ ἀκριθῶς ὅντας καὶ τότε ἀγνοοῦσα τὸ πώς καὶ τὸ γιατί. "Ισως ἔξ αἰτίας τῆς ἀπέραντης μελαγχολίας ποὺ γέμισε τὴν ψυχή μου ἔνα γεγονὸς πολὺ ἀνώτερο ἀπὸ τὸν ἔαυτό μου, δηλαδὴ ἡ πεποίθηση ποὺ εἶχε ἔδραιωθῆ μέσα μου, πώς ἔδω—κάτω τίποτα δὲν ἔχει σημασία. Αὐτὸ τὸ ὑποπτεύσμουν ἀπὸ πολὺ καιρό, μὰ ξαφνικὰ θεοαιώθηκα ἐντελῶς καὶ ὀλοκληρωτικὰ γι' αὐτό: Ξαφνικὰ ἔνοιωσα πώς θὰ μοῦ ἥταν ἀδιάφορο ἀν ὑπῆρχε ὁ κόσμος ἡ δὲν ὑπῆρχε τίποτα πουθενά. "Αρχισα νὰ καταλαθαίνω καὶ νὰ νοιῶθω πώς κατὰ θάθος δὲν ὑπῆρχε τίποτα γιὰ μένα. "Ως τὰ τότες, μοῦ φαινόταν πάντα πώς ὑπῆρχαν πολλὰ πράγματα πρὶν ἀπὸ μένα. Κι' ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἀρχισα ν' ἀντιλαμβάνωμαι πώς δὲν ὑπῆρχε τίποτα πρὶν ἡ μᾶλλον πώς μόνο φαινόμενα ὑπῆρχαν. Σιγά—σιγά ἀπόκτησα τὴν πεποίθηση πώς ποτὲς δὲν ὑπῆρχε τίποτα. Καὶ τότε, ἔπιαψα νὰ εἴξοργίζωμαι μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ κατέληξα νὰ μὴν τοὺς προσέχω πιά. Αὐτὴ ἡ διάθεση ἐκδηλωνόταν στὰ πιὸ μικρόχαρα γεγονότα τῆς ζωῆς: παραδείγματος χάρη, τύχαινε καμμιὰ φορά, καθὼς περπατοῦσα στὸ δρόμο, νὰ σκοντάφω πάνω στοὺς ἀνθρώπους. "Οχι ἐπειδὴ ἡμουν ἀπορροφημένος ἀπὸ καμμιὰ σκέψη, ἀφοῦ τότες δὲν σκεφτόμουν πιὰ τὰ πράγματα ποὺ θάπρεπε νὰ σκέφτωμαι: ἀδιαφοροῦσα γιὰ ὅλα. Νὰ εἶχα τουλάχιστον στὰ χέρια μου τὴν λύση τῶν προβλημάτων! Οὔτε ἔνα δὲν εἶχα λύσει. Κι' ἔνας Θεὸς ξέρει πόσα καὶ πόσα προβλήματα εἶχαν παρουσιαστεῖ στὸ μυαλό μου! Μὰ ἐπειδὴς ἀδιαφοροῦσα γιὰ τὸ κάθε τι, εἶχα πετάξῃ καὶ τὰ προβλήματα.

Νὰ λοιπὸν ποὺ ξέρω τὴν ἀλήθεια. Αὐτὴ τὴν ἀλήθεια, τὴν θέμαθα πέρυσι τὸ Νοέμβρη, ἀκριθῶς στὶς τρεῖς τοῦ Νοέμβρη,

καὶ ἀπὸ τότες τὴν ἔχω πάντα μέσα στὸ μυαλό μου. "Ητανε μιὰ θεοσκότεινη νύχτα, ἡ πιὸ σκοτεινὴ νύχτα ποὺ μπορεῖ ποτὲς νὰ γίνῃ. Γύριζα σπίτι μου, θυμᾶμαι, κατὰ τὶς ἔντεκα ἡ δύρα, καὶ ἀκριθῶς σκεφτόμουν πώς θάτανε ἀδύνατο νὰ δῆς μιὰ νύχτα πιὸ σκοτεινὴ ἀπὸ ἐκείνη. "Ολη τὴ μέρα ἔθρεχε, μιὰ ἀπ' τὶς πιὸ κρύες καὶ τὶς πιὸ φοβερὲς βροχές, κάτι σὰν ἀπειλητικὴ βροχή, θυμᾶμαι, γιομάτη ἔχθρότητα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ξαφνικά, κατὰ τὶς ἔντεκα σταμάτησε, κι' ἀρχισε νὰ σηκώνεται μιὰ φριχτὴ ὑγρασία, πιὸ ὑγρὴ καὶ πιὸ κρύα ἀπ' τὴν ὑγρασία τῆς βροχῆς. Κάτι σὰν ἀτμὸς ἀναδινόταν ἀπ' δλες τὶς πλάκες τοῦ δρόμου, ἀπὸ κάθε δρομάκο σὰν κύτταζες πιὸ μακριὰ σὲ προοπτικὴ ἀπ' τὴ μιὰ ἀκρη τοῦ δρόμου ὡς τὴν ἄλλη. Καὶ ξαφνικά, μοῦ φάνηκε πώς ὀν ἔσθιυνε ἀπὸ παντοῦ τὸ γκάζι, τότε θάτανε λιγώτερο λυπητερὴ ἢ ἐντύπωση, τόσο πολὺ σοῦ θλίθανε τὴν καρδιὰ τὰ φῶτα τοῦ γκαζιοῦ ποὺ τὰ φωτίζανε δλ' αὐτά. Δὲν εἶχα φάει 'κείνη τὴ μέρα κι' εἶχα περάσει τὸ βράδυ στὸ σπίτι ἐνὸς μηχανικοῦ μαζὶ μὲ δυὸ ἄλλους φίλους του. Δὲν μιλούσα, καὶ νομίζω πώς μὲ βρῆκαν ἀνιαρό. 'Εκεῖνοι μιλούσανε μὲ πύρινα λόγια, καὶ γιὰ μιὰ στιγμὴ μάλιστα, τοὺς ἔπιασε θυμός: Μὰ στὴν πραγματικότητα, δλ' αὐτὰ τοὺς ἥταν ἀδιάφορα· αὐτὸ τσέλεπα καλά, κι' ὀν θυμώνανε, τὸ κάνανε μόνο γιὰ τὸν τύπο. Καὶ ξαφνικά, τοὺς εἶπα: «Κύριοι, κατὰ βάθος δλ' αὐτὰ σᾶς εἶναι ἀδιάφορα». Καὶ 'κεῖνοι δὲ θυμώσανε, μόνο γελάσανε μ' αὐτὰ τὰ λόγια μου. Τοὺς τἀπα χωρὶς κανένα τόνο μοιμῆς μόνο, καὶ μόνο γιατὶ μοῦ φαινόταν ἀδιάφορο. Κι' ἐκεῖνοι παρατήρησαν αὐτὴ τὴν ἀδιαφορία καὶ σκάσανε στὰ γέλια.

"Οταν συλλογίστηκα στὸ δρόμο τὸ φῶς τοῦ γκαζιοῦ, σήκωσα τὰ μάτια μου στὸν οὐρανό. "Ολος δ θόλος ἀπλωνότανε φριχτὰ σκοτεινός καὶ ξεχώριζες καθαρὰ τὰ κουρελιασμένα σύννεφα ποὺ τὰ δργωναν βαθειές μελανές κηλίδες. Ξαφνικά, πάνω σὲ μιὰ ἀπὲς τὶς κηλίδες, εἶδα ἔνα μικρὸ ἀστεράκι, κι' ἀρχισα νὰ τὸ κυττάω καλὰ —καλά. Γιατί, πραγματικά, αὐτὸ τὸ ἀστεράκι μοῦ ξύπνησε μέσα μου μιὰν ἰδέα. 'Αποφάσισα νὰ σκοτωθῶ ἐκείνη τὴ νύχτα. Αὐτὸ τὸ σχέδιο τὸ εἶχα καταστρώσει πρὶν δυὸ μῆνες, καὶ μ' δλη μου τὴ φτώχεια, ἀγόρασα ἔνα θαυμάσιο περίστροφο καὶ τὸ γέμισα τὴν ἴδια μέρα. Εἶχανε περάσει λοιπὸν δυὸ μῆνες, καὶ τὸ περίστροφο κοιμώτανε μέσα στὸ συρτάρι, μὰ δλα μοῦ εἶχανε γίνει τόσο ἀδιάφορο ποὺ μούρθε ἡ δρεξη νὰ περιμένω τὴν ὥρα ποὺ θὰ μοῦ φαινότανε λιγώτερο ἀδιάφορο. Γιατί; δὲν ξέρω. Λοιπόν, δυὸ μῆνες τώρα, κάθε φορὰ ποὺ ἔπαιρνα τὸ δρόμο γιὰ νὰ γυρίσω σπίτι μου, σκεφτόμουν νὰ τινάξω τὰ μυαλά μου. Μόνον περίμενα τὴν κατάλληλη στιγμή: Καὶ νὰ ποὺ μούρφερε μιὰ ἰδέα αὐτὸ τὸ ἀστεράκι: ἀποφάσισα πώς θὰ τόκανα ἐξάπαντος ἐκείνη τὴ νύ-

χτα. Μὰ δσο γιὰ τὸ πῶς μοῦ ξύπνησε μέσα μου αὐτὴ τὴν ἰδέα,
δὲν τὸ ξέρω καθόλου αὐτό.

Καὶ τότε, ἐνῶ κύτταζα τὸν οὔρανό, μ' ἄρπαξε ἀπ' τὸν
ἄγκωνα ἔκεινο τὸ μικρὸ κοριτσάκι. Ὁ δρόμος ἦταν ἔρημος:
ἔκεινη τὴ στιγμή, ἢ τουλάχιστον δὲν περινοῦσε κανένας ἀπὸ
κεῖ. Ἐκεῖ—κάτω, ἔνας ἀμαξᾶς λαγοκοινώτανε πάνω στὸ κά-
θισμά του. Τὸ κοριτσάκι θᾶταν ὡς δίκτῳ χρωνῶν: φοροῦσε στὸ
κεφάλι του ἔνα μαντῆλι κι' εἴτανε ντυμένο μ' ἔνα φτωχικὸ φό-
ρεμα, ἔσταζε δλόκληρο ἀπ' τὴ βροχή, μὰ προπαντὸς πρόσεξε
τὰ σκισμένα παπούτσια του ποὺ μπάζανε νερό, καὶ τὰ θυμάμαι
ἀκόμα κι' αὐτὴ τὴ στιγμή: Μοῦ εἶχανε κάνει ἴδιαίτερη ἐντύ-
πωση. Εἶχε ἀρχίσει ξαφνικὰ νὰ μὲ τραβάῃ ἀπ' τὸν ἄγκωνα:
καὶ νὰ μὲ φωνάζῃ. Δὲν ἔκλαιγε, μὰ μὲ φώναζε μὲ κομμένη
φωιή, λέγοντας λόγια ποὺ δὲν κατάφερνε νὰ τὰ προφέρη για-
τὶ ἔτρεμε ἀπὸ τὸ κρύο. Φαινόταν σὸν κάτι νὰ τὴν τρόμαζε, καὶ
φώναξε μὲ ἀπελπισία: «Μαμά μου, μαμάκα μου!» Γύρισα
καὶ τὴν κύτταξα, μὰ δὲν εἶπα λέξη, καὶ συνέχισα τὸ δρόμο
μου. Ἐκείνη ἔτρεξε ξοπίσω μου καὶ μὲ τραβοῦσε ἀπὸ τὸ
μπράτσο, ἐνῶ ἀπὸ τὸ λαρύγγι της ἔθγαινε ἔνας βραχνὸς ἥ-
χος, ἔκεινος δ ἥχος ποὺ δείχνει τὴν ἀπόγνωση ὅταν θγαίνει
ἀπ' τὰ μικρὰ παιδιά. Τὸν ξέρω καλὰ αὐτὸ τὸν τόνο. Μ' ὅλο-
ποὺ δὲν πρόφερνε καμμιὰ λέξη, κατάλαβα πῶς κάπου ἥ μητέ-
ρα της ἀγωνιοῦσε ἥ πῶς κάτι τέτοιο τῆς συνέθαινε ἔκεινη
τὴ στιγμή. Εἶχε τρέξει γιὰ νὰ βρῆ κάποιον ἥ κάτι γιὰ νὰ
θοηθήσῃ τὴ μητέρα της. Μὰ ἔγω δὲν τὴν ἀκολούθησα· ἀντίθε-
ται, μοῦρθε στὸ νοῦ μου ξαφνικὰ νὰ τὴν διώξω. Στὴν ἀρχὴ
τῆς εἶπα νὰ φωνάξῃ κανέναν ἀστυφύλακα. Μὰ ἀμέσως, ἔκεινο
ἔνωσε τὰ χεράκια του καὶ μὲ λυγμούς, καταλαχανιασμένο, ἐ-
ξακολούθησε νὰ περπατάῃ δίπλα μου χωρὶς νὰ μὲ παρατάῃ.
Τότες ὁτιδυνάσα καὶ χτύπησα κάτω τὸ πόδι μου. Μὰ ἔ-
κεινο φώναξε μονάχα: «Κύριε, Κύριε!...» κι' ὅστερα ξαφνικὰ
μὲ παράτησε καὶ πέρασε σὰ βέλος στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ δρό-
μου. Σίγουρα, κάποιος ἄλλος διαβάτης θὰ φάνηκε ἔκει—
κάτω, καὶ θὰ μ' ἀφισε γιὰ νὰ τρέξῃ σ' ἔκεινον. Ἐγὼ ἀνέβη-
κα τὴ σκάλα ποὺ φέρνει στὸ πέμπτο μου πάτωμα. Τὸ διαμέρι-
σμα εἶναι ἔνα ἐπιπλωμένο σπίτι ὅπου μένουν διάφοροι ἔνοικια-
στές. Τὸ δωμάτιό μου εἶναι μικρὸ καὶ φτωχικό, κι' ἔχει γιὰ
παράθυρο τὸ ἡμιθόλιο ἔνδος παραθυριοῦ τῆς σοφίτας. Ἐχω
ἔνα ντιβάνι σκεπασμένο μ' ἔνα μουσαμᾶ, ἔνα τραπέζι μὲ τὰ
βιθλία μου, δυὸ καρέκλες καὶ μιὰ παλιὰ ἐχαρβαλωμένη πο-
λυθρόνα μὰ ποὺ ἔχει χαμηλὸ κάθισμα καὶ ψηλὴ πλάτη. Κάθι-
σα, ἀναψα τὸ κερί κι' ἀρχισα νὰ συλλογιέμαι. Στὸ πλαϊνὸ δω-
μάτιο, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ τοῦ χωρίσματος, γινότανε
χαροκόπι ποὺ κρατοῦσε δυὸ μέρες τώρα. Αὐτὸς ποὺ καθότα-
νε σ' αὐτὸ τὸ δωμάτιο, ἦταν ἔνας ἀπόστρατος λοχαγός. Εἶχε

ξέπισκέψεις, καμμιά δεκαριά ἀλήτες ποὺ μεθοκοποῦσαν μὲ ρα-
κὶ καὶ παίζανε φαραὼ μὲ μιὰ παλιὰ τράπουλα. Τὴν περασμέ-
νη νύχτα εἶχε ξεσπάσει καυγάς, κι' Ἡξερα πώς δυὸς ἀπὸ δαύ-
τους εἶχανε πιαστῆ στὸ ξύλο. Βέβαια, ἡ σπιτονοικοκυρά πήγε
καὶ ἔκανε παράπονα, μὰ τὸν φοβώτανε τὸ λοχαγό. Οἱ ἄλλοι
γοικάρηδες εἴτανε μιὰ μικροκαμωμένη κυρία καχεκτικὴ καὶ
ἀδύνατη, χήρα ἐνὸς ἀξιωματικοῦ, κι' εἶχε τρία παιδιά, ποὺ
μόλις ἥρθανε σ' αὐτὴ τὴν τρώγλη, πέσανε ἀμέσως ἄρρωστα.
Ἐκείνη καὶ τὰ παιδιά φοβώνταν τόσο πολὺ τὸ λοχαγό, ποὺ
ὅλη τὴ νύχτα δὲν κάνανε ἄλλο παρὰ νὰ τρέμουν καὶ νὰ προ-
σεύχωνται, καὶ μάλιστα, τὸ μικρότερο παιδί εἶχε πάθει κάτι
σάν νευρικὴ κρίση. Ἡξερα πώς αὐτὸς ὁ λοχαγὸς σταματοῦσε
τοὺς διαβάτες στὴ λεωφόρο Νέφσκυ καὶ τοὺς ζητοῦσε ἐλεη-
μοσύνη. Κανένας δὲν τοῦ ἔμπιστευόταν τὴν παραμικρὴ δου-
λειά, κι' ὅμως, περίεργο πρᾶγμα (καὶ μιλάω γι' αὐτὸν μόνο
καὶ μόνο γιὰ νὰ τονίσω αὐτὸ τὸ γεγονός), ἔνα δλόκληρο μῆ-
να ποὺ ξέμενε στὸ ἵδιο σπίτι μὲ μένα, δὲν εἶχε ξυπνήσει μέσα
μου τὸ παραμικρὸ συναίσθημα ἀπέχθειας. Βέβαια, ἀπὸ τὴν
πρώτη κιόλας μέρα, φρόντισα νὰ μὴν τοῦ συστηθῶ, καὶ ἄλλω-
στε θὰ βαρυώτανε τὴ συντροφιά μου. Μὰ μ' ὅλο τὸ θόρυβο ποὺ
κάνανε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ τοῦ χωρίσματος, καὶ ὅσο πολλοὶ
κι' ἀν εἴτανε,—μοῦ ἥταν ἀδιάφορο. Συνήθως, δὲν κοιμάμουν
ὅλη τὴ νύχτα, καὶ γιὰ νὰ πῶ τὴν ἀλήθεια, δὲν τοὺς ἀκουγα,
κι' ἔτσι ξεχνοῦσα τὴν παρουσία τους. Δὲν μπορῶ νὰ κλείσω
μάτι πρὶν ξημερώσῃ: καὶ νὰ φανταστῆς, αὐτὸς κρατάει τώρα
κι' ἔνα χρόνο! Περνάω λοιπὸν τὴ νύχτα μου μπρὸς στὸ τρα-
πέζι μου, καθισμένος στὴν πολυθρόνα, χωρὶς νὰ κάνω τίποτα.
Διαβάζω μόνο τὴ μέρα. ἹΕΤΣΙ, μένω καθισμένος χωρὶς οὔτε
νὰ σκέφτωμαι τίποτα, κι' ἀφίνω τὶς σκέψεις μου νὰ πετοῦν
Ὄω καὶ ἵκε δημοσίες τοὺς ἀρέσει. Στὸ κρεβάτι πῆρα τὸ περί-
στροφό καὶ τὸ ἀκούμπησα δύπλα μου. Θυμάμαι, πώς τὴ στιγμὴ
ποὺ τὸ ἀκουμποῦσα, ὀναρωτήθηκα: «Εἶναι Βέβαιο;» κι' ἀπάν-
τησα ὁ ἵδιος στὸν ἔαυτό μου, μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα: «Ναί,
εἶναι Βέβαιο!» Δηλαδή, θὰ σκοτωνόμουν. Ἡξερα πώς ἥταν
ἀπόλυτα βέβαιο πώς θὰ σκοτωνόμουν ἕκείνη τὴ νύχτα, μὰ πό-
ση ὥρα θὰ ἔξακολουθοῦσα ἀκόμα νὰ κάθωμαι ἔτσι δὰ μπρο-
στὰ στὸ τραπέζι, περιμένωντας τὴν τελευταία στιγμή; Αὐτό,
δὲν τοξερα. Καὶ σίγουρά, θὰ σκοτωνόμουν, ἀν δὲν ἥταν ἔκει-
νο τὸ κοριτσάκι.

— 2 —

Βλέπετε, δυο κι' ἀν ἥμουν ἀδιάφορος, ὃστόσο εἶχα καὶ
κάποια εὐαίσθησία, ἔστω καὶ γιὰ τὸν πόνο, παραδείγματος
χάρη. Ἀν μὲ χτυποῦσε κανένας, θὰ πουνοῦσα. Μὰ κι' ἀπὸ
ἡθικὴ ἀποψη, ἀν μοῦ συνέβαινε κάτι πολὺ δυσάρεστο, θὰ λυ-

πόμουν δπως και πρίν, ξνώ στή ζωή ἀδιαφορούσα γιά τά πάντα. Και είχα αἰσθανθή και οίκτο, πρὶν ἀπό λίγο: Θέβαια, θὰ μπορούσα νὰ είχα βοηθήση ἐκεῖνο τὸ κοριτσάκι. Μὰ γιατὶ δὲν τὸ βοήθησα; Ἀπλούστατα, γιατὶ μοῦ ἤρθε ἐκείνη ἡ ίδεα, τὴ στιγμὴ ποὺ μὲ τραβοῦσε ἀπὸ τὸ μανίκι και μὲ φώναζε, κι' ἐπειδὴ είχε τεθῆ ξαφνικὰ μπροστά μου ἐκεῖνο τὸ ἔρωτημα, ποὺ δὲν μπορούσα νὰ ἀπαντήσω. Ἡτανε τιποτένιο ἔρωτημα, μὰ μὲ ἔξερέθιζε. Και ὁ θυμός μου προερχόταν ἀπὸ τὸν ἔξῆς συλλογισμό: Ἀφοῦ ἀποφάσισα νὰ βάλω μόνος μου τέλος στὴ ζωή μου, κατὰ συνέπεια, κι' ἐκείνη τὴ στιγμὴ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, θάπρεπε ν' ἀδιαφορῶ γιά δλα. Γιατὶ λοιπὸν νὰ νοιώσω ξαφνικὰ πὼς δὲν μοῦ εἴτανε δλα ἀδιάφορα και πὼς τὸ λυπόμουν αὐτὸ τὸ κοριτσάκι; Θυμάμαι πὼς τὸ λυπόμουν πολύ, ὃς τὸ σημεῖο νὰ ὑποφέρω ἐξ αἰτίας του, μὲ ἐντελῶς ἀνάρμοστο τρόπο γιά τὴν κατάστασή μου. Πραγματικά, δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω τὸ λιγόλεπτο αἰσθημα ποὺ μὲ κυρίεψε τότε, μὰ αὐτὸ τὸ συναίσθημα ἐπέμενε μέσα μου καὶ ἐκατσα μπροστά στὸ τραπέζι μου σὲ χειρότερη κατάσταση ἔρεθισμοῦ ἀπὸ πρίν. Οἱ συλλογισμοὶ ἔρχονταν ὁ ἔνας πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλο: «Εἶναι φανερό, ἔλεγα μέσα μου, πὼς ἀφοῦ εἴμαι ἄνθρωπος, δὲν εἴμαι μηδενικό, και ὅσο δὲν γίνομαι μηδενικό, ζῶ, και κατὰ συνέπεια μπορῶ νὰ ὑποφέρω, νὰ ἔξοργίζωμαι, και νὰ ντρέπωμαι γιά τὶς πράξεις μου. Ἐντάξει, μὰς ἀν σκοτωθῶ, ἀς ποῦμε σὲ δυὸ ὅρες, τί μὲ νοιάζει γιά τὸ κοριτσάκι κι' ἀν ντρέπωμαι και τὰ λοιπά; Θὰ γίνω μηδενικό, ἀπόλυτο μηδενικό. Εἶναι δυνατὸν ἡ συνείδηση του ὅτι ξέρω πὼς σὲ λίγο θὰ πάψω ἐν τελῶς νὰ ὑπάρχω, πὼς ἀς ποῦμε δὲν θὰ ὑπάρχῃ τίποτα στὸν κόσμο, νὰ μὴν ἐπηρεάζῃ καθόλου οὕτε τὸ συναίσθημα τοῦ οἴκτου μου γιά τὸ κοριτσάκι οὕτε τὸ συναίσθημα τῆς ντροπῆς μου γιά τὴν ἀνανδρία ποὺ. ἔδειξα; Γιατὶ ἐπιτέλους, χτύπησα τὸ ποδάρι μου κάτω, κι' ἔβρισκα τὸ κοριτσάκι κι' αὐτὴ τὴν ἀπάνθρωπη ἀνανδρία τὴν ἔκανα, ὅχι μονάχα γιά ν' ἀποδείξω πὼς ἥμουν ἀναίσθητος ὃς πρὸς τὸν οἴκτο, ἀλλὰ γιατὶ δλα θὰ τέλειωναν μέσα σὲ δυὸ ὅρες. Πιστεύετε εἰλικρινὰ πὼς γι' αὐτὸ φώναξα; Σχεδὸν μούρχεται νὰ τὸ πιστέψω και ὅγω αὐτὴ τὴ στιγμή. Φανταζόμουν δλοκάθαρα πὼς μόνο ἀπὸ μένα ἔξαρτιώταν ἡ ζωή και ὁ κόσμος. Και μάλιστα μποροῦσε νὰ πῇ κανένας πὼς οὔσιαστικὰ γιά μένα εἴχε πλαστῆ ὁ κόσμος: Μόλις θὰ τίναζα τὰ μυαλά μου στὸν ἀέρα, ὁ κόσμος θάπαιε νὰ ὑπάρχῃ, τουλάχιστον γιά μένα. Χωρὶς νὰ λογαριάσουμε πὼς πραγματικὰ μπορεῖ, μόλις ἔξαφανιστῇ ἡ συνείδησή μου, νὰ χαθῆ σὰν φάντασμα κι' δλόκληρος ὁ κόσμος· ἀφοῦ δὲν εἶναι κι' αὐτὸς ἄλλο ἀπὸ ἔνα ἀντικείμενο τῆς συνείδησής μου, μπορεῖ νὰ ἐκμηδενιστῇ, ἀφοῦ μπορεῖ ἔγως νᾶμαι δλος ὁ κόσμος κι' δλοι οἱ ἄνθρωποι. Θυμάμαι λοιπόν,

πώς καθώς καθόμουν καὶ συλλογιζόμουν ἔλυνα διαδοχικά
ὅλ' αὐτὰ τὰ ζητήματα καὶ τὰ ἔξηγούσα μὲν ἐντελῶς διαφορε-
τική ἀποψη, ἀνακαλύπτοντάς τους ἐντελῶς καινούργιες ὄψεις.
Παραδείγματος χάρη, ξαφνικά ἦρθε στὸ μυαλό μου μιὰ πε-
ρίεργη σκέψη. "Ἄς ὑποθέσουμε, ἔλεγα, πώς κάποτες ἔζησα
στὸ φεγγάρι ἢ στὸν "Αρη, καὶ πώς κεῖ—πέρα εἶχα κάνει ἔνα
ἐξαιρετικὰ θρωμερὸ κι' ἀτιμωτικὸ ἔγκλημα, τὸ χειρότερο ποὺ
μπορεῖ νὰ φανταστῇ κανένας, ἃς ὑποθέσουμε πώς ἔγινα τέτοιο
ἀντικείμενο ντροπῆς καὶ καταφρόνιας, ποὺ μόνο στὸν ὑπνο-
σου καὶ μάλιστα σὲ ἐφιάλτη μπορεῖς νὰ τὸ δῆς· κι' ἀν, ξυ-
πινῶντας ξαφνικὰ πάνω στὴ γῆ, εἶχα συνείδηση τοῦ τί εἶχα
κάνει στὸν ἄλλο πλανήτη καὶ ἡμουν βέβαιος πώς δτι κι' ἀν
γίνη δὲν θὰ ξαναγύριζα ποτὲς ἐκεῖ, τότε, ναὶ ἢ ὅχι, θὰ μου
ἡταν ἀδιάφορο τὸ κάθε τὶ ποὺ θ' ἀφοροῦσε τὴ σελήνη; Θὰ
ἔνοιωθα ναὶ ἢ ὅχι ντροπή, ὅταν θυμώμουν τὸ ἔγκλημά μου;
"Ολ' αὐτὰ ἡταν ἀσκοπα καὶ ἀτοπα ζητήματα, καὶ μάλιστα ἀ-
φοῦ εἶχα μπρός μου τὸ περίστροφο, κι' ἡξερα ἀπὸ τὰ κατά-
βαθα τοῦ εἶναι μου πώς θὰ τὸ ἐκτελοῦσα αὔτο, μὰ αὐτὸ¹
μούφερνε πυρετό, κι' ἡ ταραχή μου ἀγγιζε στὰ ὅρια τοῦ πα-
ροξυσμοῦ. Τώρα, μου εἴταινε κατὰ κάποιον τρόπο ἀδύνατο νὰ
πεθάνω αὐτὴ τὴ στιγμή, ἐκτὸς πιὰ ἀν εὕρισκα προηγουμένως
τὴ λύση κάποιου προβλήματος. Μὲ δυὸ λόγια, αὐτὴ ἢ μικρού-
λα μὲ εἶχε σώσει, γιατὶ ἀπὸ τὸ ἔνα ζήτημα στὸ ἄλλο, ἀνέθαλα
τὴ στιγμὴ τοῦ πυροβολισμοῦ, Τώρα. Στὸ μεταξύ, καὶ στὸ δω-
μάτιο τοῦ λοχαγοῦ, ἄρχισε νὰ γίνεται ἥσυχία. Σταματήσανε
νὰ παίζουνε χαρτιά, τακτοποιηθήκανε γιὰ νὰ κοιμηθοῦνε,
καὶ πιὰ δὲν ἄκουγες ἄλλο ἀπὸ μακρινὰ μουγκρητὰ καὶ κά-
που—κάπου καὶ καμμιὰ θρισιὰ ποὺ λέγανε μὲ νυσταλέα φω-
νή. Τότε ἀκριβῶς, μὲ πῆρε καὶ μένα ξαφνικὰ δ ὑπνος, πρᾶγ-
μα ποὺ ποτὲς δὲν μούχε ξανασυμβῆ ὡς τὰ τότε μπροστὰ στὸ
τραπέζι μου, στὴν πολυθρόνα μου. Κοιμήθηκα χωρὶς νὰ τὸ
καταβάλω. "Ολοι τὸ ξέρουμε, πώς τὰ δνειρά εἶναι κάτι πολὺ²
παράξενο: μερικὰ σοῦ παρουσιάζονται μὲ τὸν πιὸ τρομακτικὰ
δεῦ τρόπο, μὲ τὴ λεπτόλογη ἀκρίβεια τοῦ λεπτοδουλεμένου
χρυσαφικοῦ, ἐνῶ σὲ ἄλλα, διασχίζεις χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃς
τὸ χῶρο καὶ τὸ χρόνο. "Οπως φάίνεται, δὲν εἶναι τὸ λογικό
ἐκεῖνο ποὺ ὑποκινεῖ τὸ δνειρό, μὰ ἡ ἐπιθυμία, τὸ κεφάλι, ἡ
καρδιά, κι' δμως πόσῃ λεπτότητα δὲ φανέρωσε τὸ λογικό μου
στὸ δνειρό! Ἐπιτελεῖ πραγματικοὺς ἀθλούς, ποὺ εἶναι ἀνεξή-
γητοι. Τὸν ἀδελφό μου, παραδείγματος χάρη, ποὺ πέθανε
πρὶν ἀπὸ πέντε χρόνια, τὸν ʙλέπω καμμιὰ φορὰ σ' δνειρό³
μου· συμμετέχῃ στὶς δουλειές μου, ἐνδιαφερόμαστε κι' οἱ δυό⁴
μας πολὺ γ' αὐτές, καὶ δμως οὕτε μιὰ στιγμὴ τὴν ὥρα ποὺ
τὸν δνειρεύομαι, δὲν μου διαφεύγει πώς ὁ ἀδελφός μου ἔχει
πεθάνει καὶ τὸν θάψαμε. Πῶς γίνεται λοιπὸν νὰ μὴν παραξε-

νεύομαι, ἀφοῦ ξέρω πώς ἔχει πεθάνει, νὰ τὸν θλέπω νὰ κάθεται δίπλα μου καὶ νὰ δουλεύῃ μαζί μου; Πῶς γίνεται νὰ τὰ δέχεται τόσο εὔκολα ὅλ' αὐτὰ τὸ λογικό μου; Μὰ ἀρκετά εἴπαμε. "Ερχομαι τώρα στ' ὄνειρό μου. Ναί, τότε τὸ εἶδα αὐτὸ τὸ ὄνειρο, τὸ ὄνειρό μου τῆς 3 τοῦ Νοέμβρη.

Πολλοὶ σήμερα μὲ κοροϊδεύουν, καὶ λένε πώς ἥταν μόνο ὄνειρο. Μὰ τί σημασία ἔχει ἀν ἥτων ὄνειρο ἢ ὅχι, ἀφοῦ αὐτὸ τὸ ὄνειρο εἴτανε γιὰ μένα ὁ ἄγγελος τῆς ἀλήθειας; Ἀφοῦ εἶδα μιὰ γιὰ πάντα τὴν ἀλήθεια, αὐτὸ σημαίνει πώς πραγματικὰ ἥταν ἡ ἀλήθεια καὶ πώς δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ ἄλλη ἀπ' αὐτήν, εἴτε στ' ὄνειρό μου τὴν εἶδα, εἴτε στὸ ξύπνιο μου. Τί σημασία ἔχει λοιπὸν ἀν εἴτανε μόνο ὄνειρο, ἀφοῦ αὐτὴ τὴ ζωὴ ποὺ τὴν θάζετε τόσο πιὸ πάνω, ἥμουν ἔτοιμος νὰ τὴν ἐξαφανίσω μὲ μιὰ πιστολιά, ἐνῶ τὸ ὄνειρό μου, δι! τὸ ὄνειρό μου ὑπῆρξε γιὰ μένα ὁ ἄγγελος μιᾶς καινούργιας ζωῆς, μιᾶς ζωῆς ἀπέραντης, ἀναζωογονημένης καὶ δυνατῆς.

Ακούστε, λοιπόν.

— 3 —

Εἴπα πώς εἶχα ἀποκοινηθεῖ χωρὶς νὰ τὸ καταλάθω, τὴ στιγμὴ ποὺ ἐξακολουθοῦνται νὰ σκέφτομαι τὰ ἴδια πράγματα. Ξαφνικά, δινειρεύτηκα πώς ἔπαιρνα τὸ περίστροφο καὶ πώς, καθισμένος ὅπως ἥμουνα, τὸ πήγαινα δλόΐσια στὴν καρδιά μου — στὴν καρδιὰ καὶ ὅχι στὸ κεφάλι. Κι' ὅμως, εἶχα ἀποφασίσει νὰ χώσω μιὰ σφαῖρα στὸ ἀριστερό μου μηνίγγι. Ἀφοῦ λοιπὸν τὸ ἀκούμπησα στὸ στῆθος μου, περίμενα ἔνα —δυὸ δευτερόλεπτα καὶ τὸ κερὶ μαζὶ μὲ τὸ τραπέζι καὶ τὸν ἀπέναντι τοῖχο ἀρχίσανε ξαφνικὰ νὰ κουνιοῦνται σὰ νὰ τρικλίζανε. Πυροβόλησα βιαστικά

Πολλὲς φορὲς τυχαίνει νὰ θλέπης στ' ὄνειρό σου πώς πέφτεις ἀπὸ πολὺ ψηλά, πώς σὲ πληγώνουν ἢ πώς σὲ δέρνουνε. Μὰ ποτὲ δὲν νοιώθεις πόνο, ἐκτὸς πιὰ ἀν τύχη νὰ κτυπήσης στὸ σίδερο τοῦ κρεβατιοῦ, ὅπότε δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ πονέσῃς. "Ομως ἐμένα μοῦ φάνηκε πώς ἔνοιωσα κάποιον κλονισμὸ ἀπ' αὐτὴν τὴν πιστολιὰ—καὶ ξαφνικὰ ὅλα σεύσανε κι' ἔμεινα θυθισμένος μέσα σὲ θαθὺ σκοτάδι. Σὰν νὰ τυφλώθηκα καὶ νὰ θουθάθηκα. "Υστερα, εἶμαι ξαπλωμένος ἀνάσκελα κάτω ἀπὸ κάτι σκληρό, χωρὶς νὰ θλέπω τίποτα κι' οὔτε νὰ μπορῶ νὰ κάνω τὴν παραμικρὴ κίνηση. Γύρω μου περπατῶντες, φωνάζουνε, ὁ λοχαγὸς οὐρλιάζει, ἢ σπιτονοικοκυρὰ ὀρύεται. Καὶ πάλι, γίνεται μιὰ ξαφνικὴ διακοπὴ καὶ μὲ μεταφέρουν ξέσκεπτο μέσα σ' ἔνα φέρετρο. Νοιώθω τὸ φέρετρο ποὺ σκαμπανεῖνει, τὸ συλλογιέμαι αὐτό, καὶ γιὰ πρώτη φορὰ μούρχεται στὸ νοῦ μου ἢ ίδεα πώς εἶμαι πεθαμένος, πεθαμένος γιὰ τὰ καλά. Τὸ ξέρω χωρὶς καμμιὰ ἀμφιθολία, ἀφοῦ οὔτε θλέπω

ούτε κουνιέμαι, κι' ὅμως αἰσθάνομαι καὶ σκέφτομαι. Ἐλλὰ πολὺ γρήγορα συνηθίζω, σύμφωνα μὲ τὴ λογικὴ τῶν ὀνείρων παραδέχομαι ἀσυζητητεῖ τὴν πραγματικότητα.

Καὶ νὰ ποὺ μὲ κατεβάζουν μέσα στὴ γῆ. "Ολοι φεύγουν, καὶ γὼ μένω μόνος, δλομόναχος. Δὲν κουνάω ούτε ἔνα μέλος μου. Πρίν, στὰ νυχτέρια μου, ὅταν συλλογιώμουν πῶς θὰ ἥμουν μέσα στὸν τάφο, ἡ μόνη ἵδεα ποὺ μοῦ ἐρχόταν εἴτανε τὸ αἰσθῆμα τῆς ὑγρασίας καὶ τοῦ κρύου. "Ετσι καὶ τώρα, ἔγοιωθα πῶς κρύωνα πολύ, καὶ προπαντὸς στὴν ἄκρη τῶν δαχτύλων τῶν ποδιῶν μου, μὰ δὲν ἔνοιωθα τίποτε ἄλλο ἀπ' αὐτό.

Κειτόμουν, καί, παράξενο πρᾶγμα, δὲν περίμενα τίποτα, καὶ παραδεχόμουν χωρὶς νὰ τὸ ἀμφισθῆτω πῶς ἔνας πεθαμένος δὲν πρέπει τίποτα νὰ περιμένῃ. Μὰ εἶχε ὑγρασία. Δὲν ξέρω πόσο ἔμεινα ἔτσι, μιὰ ὁρα, ἵσως καὶ μερικὲς μέρες, μπορεῖ καὶ πολλὲς μέρες. Καὶ νὰ ποὺ ξαφνικά, πάνω στὸ κλειστὸ ἀριστερό μου μάτι, μέσ' ἀπὸ τὸ σκέπασμα τοῦ φέρετρου, ἔπεσε μιὰ σταγόνα νερό, κι' ὑστερα μιὰ ἄλλη, κι' ἔτσι συνέχεια, σὲ κάθε λεπτὸ τῆς ὁρας. "Ενα βαθὺ πεῖσμα μούκαψε τὴν καρδιά, κι' ἔνοιωσα ἔνα αἰσθῆμα φυσικῆς ἀδιαθεσίας: «Εἰναι ἀπὸ τὴν πληγή μου, σκέφτηκα—εἶναι ἡ πιστολιὰ ποὺ τράβηξα, καὶ ἡ σφαίρα βρίσκεται αὐτοῦ». Κι' οἱ σταγόνες μαζευόνται μιὰ κάθε λεπτό. Πέφτανε ὀλόϊσια πάνω στὸ κλειστό μου μάτι. Καὶ τότε, ξαφνικά φώναξα, δχι βέθαια μὲ τὴ φωνή μου ἀφοῦ ἦταν παράλυτη, μὰ μὲ δλο μου τὸ εἶναι, τὸν αὐθέντη ἐκείνον ποὺ ἥμουν παίγνιο του. «—"Οποιος κι' ἀν εἶσαι, ἀν παρεδεχτῷ ὅτι εἶσαι καὶ πῶς ὑπάρχει κάτι τὸ πιὸ λογικὸ ἀπ' αὐτὸ ποὺ εἶμαι παίγνιο του, ἔ! ἄφισε νὰ γίνη ἔδω αὐτό. "Αν μοῦ ἐπιβάλλης αὐτὴ τὰ γελοιοποίηση κι' αὐτὴ τὴ βλακώδη ἐπιβίωση γιὰ νὰ μὲ ἔκδικηθῆς γιὰ τὴ βλακώδη αὐτοκτονία μου, ποτέ, δσο μεγάλο κι' ἀν εἶναι τὸ μαρτύριο ποὺ μπορεῖ νὰ μοῦ ἐπιβληθῇ, δὲν θὰ φτάση τὴν σιωπὴλή περιφρόνηση ποὺ θὰ νοιώσω, ἔστω κι' ἀν βαστάξῃ χιλιάδες χρόνια αὐτὸ τὸ μαρτύριο!»

"Ετσι εἶπα, καὶ σώπασα. Πέρασα κοντὰ ἔνα λεπτὸ μέσα σὲ βαθειά σιωπή, καὶ μάλιστα ἔπεσε ἄλλη μιὰ σταγόνα, μὰ ἥξερα, ἥξερα καὶ πίστευα μὲ ἀπόλυτη κι' ἀκλόνητη βεβαιότητα πῶς δλα τ' ἀλλάζανε τὴν ἴδια στιγμή. Καὶ νά, ποὺ ξαφνικά ἔνοιες δ τάφος μου. Δηλαδή, δὲν ξέρω ἀν ἔνοιες καὶ ἀδειασε, μὰ μὲ ἄρπαξε ἔνα σκοτεινὸ καὶ ἀγνωστὸ δν καὶ βρεθήκαμε μέσα στὸ διάστημα. Ξαφνικά, ξαναθρῆκα τὸ φῶς μου· ἡ νύχτα εἴτανε βαθειά καὶ ποτέ, ποτέ μου δὲν εἶχα ξαναδῆ τέτοια σκοτάδια! Πηγαίναμε μέσα στὸ διάστημα κι' εἶχαμε κιόλας ξεμακρύνει πολὺ ἀπὸ τὴ γῆ. Δὲ ρώτησα τίποτε αὐτὸν ποὺ μὲ μετέφερε. Περίμενα, κλεισμένος ἀλαζονικά μέσ' στὴ σιωπή,

μου· ήμουν θέθαιος πώς δὲν φοβόμουνα, — κι' ἀναγάλλιαζα ἀπὸ ἐνθουσιασμὸ μὲ τὴ σκέψη πὼς δὲ φοβόμουν. Δὲ θυμᾶμαι, κι' οὔτε μπορῶ νὰ ὑπολογίσω πόσο καιρὸ πετούσαμε· δλ' αὐτὰ γινόνταν δπως γίνεται πάντα στ' ὄνειρο δταν διασχίζουμε τὸ χρόνο καὶ τὸ χῶρο, παραβιάζωντας δλους τοὺς νόμους του εἶναι καὶ τῆς λογικῆς, καὶ δὲ στεκόμαστε παρὰ μόνο στὰ σημεῖα ποὺ ποθεῖ ἡ καρδιά μας. Θυμᾶμαι, πὼς ξαφνικὰ εἰδα ἐν' ἀστεράκι μέσ' στὸ σκοτάδια. — Εἰν' δ Σύριος; ρώτησα χωρὶς νὰ μπορῶ νὰ κρατηθῶ, μ' δλο ποὺ τῶθελα πολύ. — «Οχι, εἶναι τ' ἀστέρι ποὺ εἶχες δῆ μέσ' ἀπ' τὰ σύννεφα, σὰ γύριζες σπίτι σου», μοῦ ἀπάντησε τὸ ὄν ποὺ μὲ μετέφερε. "Η-ερα πὼς ήταν ἀνθρώπινης καταγωγῆς, μὰ περίεργο πρᾶγμα, δὲν τὸ συμπαθοῦσα καθόλου αὐτὸ τὸ ὄν, καὶ μάλιστα μοῦ προκαλοῦσε θαθειὰς ἀπέχθεια. Περίμενα πὼς θάθρισκα τὸ ἀπόλυτο μηδέν, καὶ γι' αὐτὸ ἔχωσα τὴ σφάρα στὴν καρδιά μου. Καὶ τώρα, νὰ ποὺ θρισκόμουν στὴν ἀγκαλιὰ ἐνὸς δυτος, δχι ἀνθρώπινου θέθαια, μὰ ποὺ ήταν καὶ ὑπῆρχε. «Ωστε ὑπάρχει λοιπὸν πέραν τοῦ τάφου ζωή!» σκέφτηκα μ' ἐκείνῃ τὴν παράξενη ζαλάδα τοῦ δνείρου, μὰ ὥστόσο, ἡ καρδιά μου διατηροῦσε κατὰ θάθος τὴν οὐσιαστικὴ ἀρετή της: «Ἄφοῦ θὰ ξαναϋπάρξω, ἔλεγα μέσα μου, καὶ θὰ ξαναζήσω ἐπειδὴ τὸ θέλει μιὰ ἀδυσύπωτη θούληση, δὲ θέλω οὔτε νὰ νικηθῶ οὔτε νὰ ταπεινωθῶ!»— «Ξέρεις πὼς σὲ φοβᾶμαι καὶ γι' αὐτὸ μὲ περιφρονεῖς», εἶπα ξαφνικὰ στὸ σύντροφό μου μὴ μπορῶντας νὰ συγκρατήσω τὴν ταπείνωση αὐτῆς τῆς ἐρώτησης δπου διαφαινόταν μιὰ ὀλόκληρη δμολογία, καὶ νοιώθοντας πὼς αὐτῇ ἡ δειλία μοῦ τρυπέλιζε τὴν καρδιὰ σὰ νὰ μὲ τσιμποῦσε θελόνα. 'Εκείνος δὲν ἀπάντησε στὴν ἐρώτησή μου, μὰ ξαφνικὰ ἔνοιωσα πὼς δὲ μὲ περιφρονοῦσε, πὼς δὲ μὲ κορόϊδευε κι' οὔτε κδν μὲ λυπόντανε, καὶ πὼς τὸ ταξεδί μας ἔτεινε σ' ἔνα μυστηριώδη κι' ἀγνωστο σκοπὸ ποὺ μόνο ἔμενα ἀφοροῦσε. 'Ο τρόμος μεγάλωνε μέσα στὴν καρδιά μου. 'Η σιωπὴ τοῦ συντρόφου μου μεταδόθηκε καὶ σὲ μένα καὶ μὲ διαπότιζε, δχι χωρὶς πόνο, μὲ τὴν σιωπὴλή παρουσία του. Πηγαίναμε μέσ' ἀπὸ ἀβύθομέτρητα σκοτάδια. 'Απὸ καιρό, δὲν ἔθλεπα πιὰ τοὺς γνωστούς μου ἀστερισμούς. "Η-ερα πὼς στὸ θάθος τ' ρύρανοῦ ὑπάρχουν ἀστέρια ποὺ οἱ ἀχτῖνες τους φτάνουνε στὴ γῆς μόνο ὑστερα ἀπὸ χιλιάδες κι' ἐκατομμύρια χρόνια." Ισως νά-χαμε περάσει κιόλας αὐτὰ τὰ χρονικὰ διαστήματα. Περίμενα κάτι, γεμάτος ἀπὸ ἔνα νοσταλγικὸ πόνο ποὺ μοῦ ράγιζε τὴν καρδιά. Καὶ ξαφνικὰ ἔνα πολὺ γνωστὸ συναίσθημα ποὺ μού φερνε θαθειὲς ἀναμνήσεις μὲ συγκλόνισε ὀλόκληρο. Ξανάθλεπα τὸν ἥλιο μας! "Η-ερα πὼς δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι δ ἥλιος μας, ἔκείνος ποὺ γέννησε τὴ γῆ μας, καὶ πὼς θρισκόμαστε σὲ ἀπειρη ἀπόσταση ἀπὸ τὸν ἥλιο μας, μὰ μέσα μου καταλά-

Θαίνα πώς ήταν ένας ήλιος ἀπόλυτα ὅμοιος μὲ τὸν δικόμας, κάτι σὰν ἀντίλαχος καὶ σὰν σωσίας του. Μιὰς ἀπέραντη τριφερότητα πλημμύρισε τὴν ψυχή μου, φέρνοντάς της ἐνθουσιασμό: Τὸ φῶς ἐκείνου ποὺ μὲ δημιούργησε ἀντιλαχοῦσε μέσ' στὴν καρδιά μου καὶ τὴν ἀνάσταινε, κι' ἔνοιασα γιὰ πρώτη φορά ἀπὸ τότε ποὺ κατέβηκα στὸν τάφο τὸ γυρισμὸ τῆς ζωῆς, τῆς παλιᾶς ζωῆς.

—Μ' ἄφοῦ εἶναι ὁ ήλιος, ἀκριβῶς ὁ ίδιος ήλιος μὲ τὸν δικό μας, τότε ποὺ εἶναι ἡ γῆ; — Κι' ὁ σύντροφός μου μοῦδειξε ἐν' ἀστέρι σὰ σμαράγδι ποὺ ἀστροφτοκόπαγε μέσα στὴ νύχτα.

Πετούσαμε ὀλόῖσια καταπάνω του.

—Μὰ εἶναι δυνατὸν νὰ γίνωνται τέτοιες ἐπιστροφὲς μέσα στὸ οὐρανόν, εἶναι δυνατὸ νὰ εἰν' αὐτὸς ὁ φυσικὸς νόμος; Κι' ἀν εἶναι γῆς αὐτό μπορεῖ νᾶναι ἡ ίδια γῆς μὲ τὴ δικιά μας;... Ἐντελῶς ὅμοια, τὸ ίδιο δύστυχη καὶ τὸ ίδιο φτωχιά, κι' ὅμως ἀγαπητή, αἰώνια ἀγαπημένη, μιὰ γῆς ποὺ ξέρει ν' ἀγαπιέται ἀκόμα καὶ ἀπ' τὰ πιὸ ἀχάριστα παιδιά της;... Φώναξα ἀναρριγώντας ἀπὸ ἀβάσταγη ἀγάπη, γι' αὐτὴ τῇ γῆς ποὺ γεννήθηκα καὶ ποὺ λιποτάχτησα ἀπ' αὐτήν. Καὶ μπρός μου, σὰν ἀστραπή, περάσει ἡ εἰκόνα τοῦ μικροῦ κοριτσιοῦ ποὺ εἶχα προσθάλλει.

—Θὰ τὰ μάθης ὅλα, μοῦ ἀπόντησε ὁ σύντροφός μου καὶ στὰ λόγια του, διαφαίνοταν ένας θλιμμένος τόνος.

Μὰ γρήγορα ζυγώναμε στὸν πλανήτη. Μεγάλωνε μπρός στὰ μάτια μου, κι' ιάρχισα κι' ὅλας νὰ διακρίνω τὸν ὠκεανὸ καὶ τὰ περιγράμματα τῆς Εύρωπης, ὅταν ξαφνικὰ ένα παράξενο αἴσθημα ζήλειας — μία εὐγενικὴ καὶ ἀγιαζήλεια — ἀναψε μεσ' στὴν καρδιά μου. Πῶς μπορεῖ νὰ γίνεται μιὰ τέτοια ἐπιανάληψη, εἶπα μέσα μου, καὶ γιὰ ποιὸ σκοπό; Ἀγαπῶ, καὶ μόνο αὐτὴ τῇ γῆς ποὺ ἀφισα μπορῶ ν' ἀγαπήσω, ποὺ πάνω της ἔμειναν οἱ στάλνες ἀπ' τὸ αἷμα μου, ὅταν, σὰν ἀχάριστος γιός, ἔβαλα τέλος στὴ ζωή μου μὲ μιὰ πιστοιά πάνω στὴν καρδιά μου. Μὰ ποτέ, ὅχι, ποτὲ δὲν ἔπαψα νὰ τὴν ἀποχαιρέτησα. Νὰ ὑπάρχῃ τάχα ὁ πόνος πάνω σ' αὐτὴ τὴν κατιούργια γῆς; Ἐκεῖ — πέρα, στὴ γῆς μας, μόνο μὲ πόνο μποροῦμε ν' ἀγαπήσουμε, καὶ μόνο μεσ' ἀπ' τὸν πόνο. Δὲν ξέρουμε ν' ἀγαποῦμε διαφορετικά, κι' οὔτε ξέρουμε ἄλλη ἀγάπη. Ζητῶ τὸν πόνο γιὰ νὰ μπορέσω ν' ἀγαπήσω, ποθῶ, διψῶ, ν' ἀγκαλιάσω κλαίγοντας αὐτὴ τὴ μονάδικη γῆς ποὺ παράτησα, καὶ δὲ θέλω νὰ ζήσω ἀρνιέμαι νὰ ζήσω σ' ἀποιανδήποτε ἄλλη! ...

Μὰ κιδλας, ὁ σύντροφός μου μ' εἶχε παριστήσει. Ξαφνικά, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω, θρέθηκα σ' αὐτὴ τὴν ἄλλη γῆς, μέσα στὸ ἐκθαμβωτικὸ φῶς μιᾶς λιόλουστης μέρας, ὅμορφης σὰν

τὸν παράδεισο. Μοῦ φαινότανε σὰ νὰ βρισκόμουν σ' ἔνας ἀπό κεῖνα τὰ νησάκια τοῦ ἐλληνικοῦ ἀρχιπέλαγου τῆς γῆς μας· ἦ κάπου ἀλλοῦ στὰ ἐρείπια μιᾶς ἡπείρου κοντὰ στὸ ἀρχιπέλαγο. Σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, δλα εἴτανε ἀκριθῶς ὅπως καὶ σὲ μᾶς, κι' δύμως ὅλα ἀχτινοθολούσανε μὲ μιὰ σοθαρὴ κι' ἐπίσημη χαρά, ποὺ ἔφτανε ως τὸ ὑπέροχο. Μιὰ σμαραγδένια θάλασσα ἔσκαζε ἀπαλὰ στὴν ἀκρογιαλιά, χαῖδεύοντάς την μὲ φανερή, σαρκική καὶ σχεδόν συνειδητή ἀγάπη. Δέντρα μὲ θαυμαστά κλωνάρια ὀρθώνονταν μ' ὅλο τὸν ὀργιώδη χυμό τους καὶ τ' ἀναρρίθμητα φυλλαράκια τους, κι' εἶμαι θέβαιος πὼς μὲ χατρετούσανε μὲ τὸ γλυκό τους θρόισμα καὶ μοιάζανε σὰ νὰ ψιθυρίζανε ἔρωτόλογα. Τὸ λιθάδι ἀστραφτοκοποῦσε μὲ τὴ φλογερὴ καὶ χυμώδη ἀνθησή του. Τὰ πουλιά σκίζανε σμήνη - σμήνη τὸν ἀέρα, κι' ἐρχόνταν ἄφοισα ν' ἀκουμπήσουνε στοὺς δύμους καὶ στὰ χέρια μου μὲ χαρούμενα φτεροκοπήματα. "Υστερα, εἶδα ἐπιτέλους καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῆς τῆς μακάριας γῆς. "Ηρθαμε μόνοι τους κοντά μου, μὲ περιτριγύρισμα καὶ μὲ φιλοῦσαν. Παιδιά τοῦ ἥλιου, παιδιά τοῦ ἥλιου τους — ω! τί ὀραῖοι ποὺ ἦταν! Ποτὲς στὴ γῆς μας δὲν εἶχα δεῖ τόση δμορφιὰ στὸν ἀνθρωπὸ! Μόνο στὰ παιδιά μας, καὶ μάλιστα στὰ πρῶτα παιδικὰ τους χρόνια, μποροῦσες νὰ διακρίνησι κάτι σὰ μιὰ μακρυνὴ ἀνταύγεια, μὰ πολὺ ἐξασθενημένη, αὐτῆς τῆς δμορφιᾶς. Τὰ μάτια αὐτῶν τῶν μακάρων λάμπανε δλοκάθαρα. Τὰ πρόσωπά τους ἀχτινοθουλούσαν τὴ σοφία καὶ τὴ συνείδηση, μιὰ συνείδηση ποὺ εἶχε φτάσει στὴν ὑπέρτατη γαλήνη, δύμως, αὐτὰ τὰ πρόσωπα μένανε χαρούμενα καὶ μιὰ παιδιάστικη χαρὰ ἀντηχοῦσε μέσα στὰ λόγια καὶ στὴ φωνὴ αὐτῶν τῶν δντων! "Ω! τὰ εἶχα καταλάθει δλα, δλα, ἀπὸ τὴν πρώτη ματιά! "Εδῶ ἦταν ἡ γῆς, προτοῦ τὴν μολύνη τὸ προπατορικὸ ἀμάρτημα: οἱ κάτοικοί της, μιὰ καὶ δὲν ξέρωμε τὸ κακό, ζούσανε στὸν ἕδιο ἐκεῖνο παράδεισο δπου, σύμφωνα μὲ τὶς παραδόσεις τῆς ἀνθρωπότητας, εἴχανε ζήσει κι' οἱ ἔνοχοι προπάτορές μας, μὲ μόνη τὴ διαφορὰ πὼς ἵδω ἡ γῆς εἴτανε παντοῦ ἔνιας καὶ δ αὐτὸς παράδεισος. Αὔτοὶ οἱ ἀνθρώποι μὲ τὸ χαρούμενο χαμόγελο μὲ περιτριγυρίζανε καὶ μοῦ χάρυζαν ἄφθονα χάδια. Μὲ πήγανε στὰ σπίτια τους καὶ δλοὶ τους θέλανε νὰ μὲ ξεκουράσουν. Δὲ μοῦ κάνων ἔρωτήσεις φαινόνταν πὼς τὰ ξέρωνε δλα, καὶ μόνο ἔνα πρᾶγμα θέλανε: νὰ διώξουνε τὸ γρηγορώτερο αὐτῇ τὴν ὁδύνη ποὺ εἴτανε χαραγμένη πάνω στὰ χαρακτηριστικὰ μου.

— 4 —

Τὸ καταλαθαίνετε, ἀλλη μιὰ φορά, τί σημασία ἔχει ποὺ ἦταν ὄνειρο; Ἡ ἀγάπη αὐτῶν τῶν ἀθώων καὶ λαμπρῶν πλασμάτων μοῦ ἔκανε ἀλησμόνητη ἐντύπωση καὶ νοιώθω πὼς ἡ

ἀγάπη τους στάζει παντοτεινά ἀπό κεῖ - πέρα πάνω στὴν ψυχή μου. Γιατὶ τοὺς γνώρισα, τοὺς ἀγάπησα, κι' ὑπόφερα ὅστερα γι' αὐτούς. Ὡ, τὸ κατάλαβα ἀμέσως, ἀπ' τὴν πρώτη στιγμή, πῶς σὲ πολλὰ σημεῖα δὲν τοὺς καταλάθαινα: παραδείγματος χάριν, δὲν μποροῦσε νὰ χωρέσῃ τὸ μυαλό μου, θμένας τοῦ μοντέρνου ρώσου προοδευτικοῦ καὶ θραμμένου Πετρουπόλιτη, πῶς μποροῦσαν, αὐτοὶ ποὺ ξέρανε τόσα καὶ τόσα πράγματα, νὰ περιφρονοῦν τὴν ἐπιστήμη μας. Μὰ δὲν ἄργησα νὰς καταλάθω πῶς ἡ γνώση τους εἴτανε τέλεια, πῶς στηριζόταν καὶ εἶχε γιὰ κανόνες ἐντελῶς ἄλλες διαισθήσεις ἀπ' τὶς δικές μας καὶ πῶς δῆμοια διαφορετικοὶ εἴτανε κι' οἱ πόθοι τους. Δὲν εἶχαν ἐπιθυμίες καὶ μέσα στὴ γαλήνη τους ιδὲ διψούσανε σὰν ἔμμας νὰ γνωρίσουν τὴ ζωὴ, ἀφοῦ εἶχανε φτάσει στὴν κατάσταση τῆς τελειότητας. Μὰ ἡ γνώση τους εἴτανε βαθύτερη καὶ ιδιώτερη ἀπὸ τὴ δική μας ἐπιστήλη, γιατὶ ἡ δική μας ἐπιστήμη ζητάει νὰ ἔξηγήσῃ τί εἶναι ἡ ζωὴ καὶ προσπαθεῖ νὰ τὴ γνωρίσῃ γιὰ νὰ μάθῃ στοὺς ἄλλους πῶς νὰ ζοῦνε. Ἱενῶ ἔκεινοι, δὲν εἶχανε καμμιὰ ἀνάγκη τὴν ἐπιστήμη, κι' αὐτὸ τὸ καταλάθαινα, χωρὶς νὰ μπορῶ νὰ ἔννοήσω τὴν γνώση τους. Μοῦ δείχνανε τὰ δέντρα τους καὶ τοὺς μιλούσανε σὰ νὰ μιλοῦσαν σὲ ὅντα δῆμοιά τους. Γιατί, νὰ τὸ ξέρετε, δὲν πιστεύω νὰ γελιέμαι σὰν λέω πῶς τοὺς μιλούσισνε! Ναί, εἶχανε ἀνασκαλύψει τὴ γλῶσσα τους, κι' εἶμαι ρίγουρος πῶς καὶ κείνα τοὺς καταλαβαίνανε. Ἔτσι βλέπανε τὴ φύση. Μὲ πὰ ζῶα, ζούσανε εἰρηνικά, καὶ δὲν τοὺς κάνανε κανένας κακὸς τ' ἀγαπούσανε, καὶ τὰ εἶχανε μερώσει μὲ τὴν ἀγάπη τους. Μοῦ δείχνανε τ' ἀστέρια καὶ μοῦ μιλούσανε γι' αὐτά, μοῦ λέγανε πράγματα ποὺ δὲν μποροῦσα νὰ τὰ καταλάθω, μὰ εἶμαι θέθαιος πῶς θὰ ἐπικοινωνούσανε μὲ τ' ἀστέρια τὸ οὐρανοῦ, καὶ δῆμι μονάχα μὲ τὴ σκέψη, μὰ μὲ κάποιο ζωντανὸ τρόπο! Ὡ! αὐτὰ τὰ ὅντα δὲν καταφέρνανε νὰ μὲ κάνουν νὰ τὰ καταλάθω, μὰ μὲ ἀγαπούσανε κι' ἔτσι, ἀλλὰ ἥξερα πῶς οὔτε κείνοι μὲ καταλάθαιναν καὶ γι' αὐτὸ σχεδὸν δὲν τοὺς μιλοῦσα γιὰ τὴ γῆς μας. Φιλοῦσα μόνο μπροστά τους τὴ γῆς ὅπου ζούσανε, καὶ γώ, χωρὶς νὰ λέω λέξη, τοὺς λάτρευα. Αὐτοὶ τὸ βλέπανε, κι' ἀφίνοιε νὰ τοὺς λατρεύω χωρὶς νὰ ντρέπωνται γιὰ τὴ λατρεία μου, ἀφοῦ κι' οἱ ἴδιοι εἴτανε γεμάτοι ἀγάπη. Δὲν λυπόνταν, ἀκόμα κι' δταν τοὺς φιλοῦσα καμμιὰ φορὰ μὲ δάκρυα τὰ πόδια τους, γιατὶ εἶχανε στὴν καρδιά τους τὴ χαρούμενη θείαιότητα πῶς ἀνταποκρίνονταν στὴν ἀγάπη μου, μὲ τὴ δύναμη τῆς θικῆς τους τῆς ἀγάπης. Πολλὲς φορὲς ἀναρωτιώμουν μὲ ἔκπληξη, πῶς γινόταν, σ' δλο αὐτὸ τὸ διάστημα, νὰ μὴν καταφέρουν οὔτε μιὰ φορὰ νὰ προσθάλουν ἔνα δὲν σὰν ἔμένα, κι' οὔτε νὰ ξυπνήσουν μέσα μου αἰσθήματα ζήλειας καὶ φθόνου. Πολλὲς φορὲς ἀναρωτήθηκα πῶς μποροῦσα, ἔγὼ δὲ καυχησάρης:

καὶ ψεύτης, καὶ δὲν τοὺς μιλοῦσα γιὰ γνώσεις ποὺ σίγουρα οὕτε ἀκουούστα ὅτα τὶς εἶχανε. Πῶς δὲ μουρχόταν ἡ ἐπιθυμία νὰ τοὺς καταπλήξω, ἔστω κι' ἀπὸ ἀγάπη γι' αὐτούς; Παιζογελούσανε χαρούμενοι σὰ μικρὰ παιδιά. Περιπλανιώνταν μέσα στὰ θαυμαστὰ δασάκια καὶ στὰ πυκνὰ δάση τους. Τραγουδοῦσαν τὰ ὅμορφα τραγούδια τους· ζούσανε μὲ λαφρὐά τροφὴ, μὲ τοὺς καρποὺς ἀπὸ τὰ δέντρα τους, μὲ τὸ μέλι ἀπὸ τὰ δάση τους, καὶ μὲ τὸ γάλα ἀπὸ τὶς ἥμερες κατσίκες τους. Λίγη δουλειά ἔφτανε γιὰ νὰ κερδίζουν τὴν τροφὴ καὶ τὰ ροῦχα τους. Ὁ ἔρωτας ἦταν κοινὸς καὶ γεννιόντανε παιδιά, μὰ ποτές μου δὲν εἶδα ἐκείνη τὴν σκληρή ρήση ποὺ χαρακτηρίζει ὅλα σχεδὸν τὰ δύντα τοῦ πλανήτη μας, ὅλα μαζὶ καὶ τὸ καθένα χωριστά, καὶ ποὺ εἶναι ἡ πηγὴ σχεδὸν ὅλων τῶν ἀμαρτημάτων τῆς ἀνθρωπότητάς μας· χαίρονταν σὰν ἔρχόντανε παιδιά στὸν ικόσιμο, σὰν νὰ εἴτανε σύντροφοι σ' αὐτὸν τὸ χαρούμενο γλέντι. Ποτὲς δὲ γίνονταν καυγάδες ἢ ζήλιες ἀνάμεσά τους, καὶ μάλιστα οὕτε καταλάθαιναν τὶ σημαίνουν αὐτὰ τὰ πράγματα. Τὰ παιδιά τους εἴτανε παιδιά δλοιῶνε, γιατὶ ὅλοι τους ἀποτελούσανε μιάν αἰκογένεια. Σχεδὸν δὲν ξέρανε τί θὰ πῆ ἀρρώστεια, μ' ὅλο ποὺ ξέρανε τὸ θάνατο, μὰ στὸν τόπο τους δὲ γέρος εἶχε ἥσυχο θάνατο, σὰ ν' ἀποκοιμιώταν, περιτριγυρισμένος ἀπὸ τοὺς δικούς του, καὶ τοὺς εὔλογούσσε, τοὺς χαμογελοῦσε, κι' ἐκεῖνοι συνοδεύανε αὐτὴν τὴν ἀγωνία μὲ τὰ φωτεινὰ τους χαμόγελα. Ποτές μου, σ' αὐτὴν τὴν περίπτωση, δὲν τοὺς εἶδα νὰ θλίβωνται ἢ νὰ κλαίνε: εἴτανε μόνο μιὰς αὔξηση τῆς ἀγάπης ποὺ ἔφτανε ὡς τὴν ἔκσταση, μιὰ γαλήνιας ἔκσταση, εἰν' ἀλήθεια, τέλεια καὶ στοχαστική. Θάλεγες πώς κι' ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο, ἔξακολουθοῦσαν νὰ ἐπικοινωνοῦν μὲ τοὺς νεκρούς τους, καὶ πώς τὴ γήϊνη ἔνωση μεταξύ τους δὲν τὴ διέκοπτε δὲ θάνατος. Σχεδὸν δὲ μὲ κατάλαθαιν ὅταν τοὺς ρώτησα γιὰ τὴν αἰώνια ζωὴν· μὰ ἔθλεπες οκαλά πώς, χωρὶς νὰ τὸ ἀντιλαμβάνονται, εἴτανε τόσο σίγουροι γι' αὐτό, ποὺ οὕτε κἀν τοὺς ἐτίθετο αὐτὸν τὸ ζήτημα. Δὲν εἶχαν ἐκκλησιές καὶ ζούσανε σὰν σὲ ἀδιάκοπη ἐπικοινωνία μὲ τὸ μεγάλο Πᾶν· δὲν εἶχανε θρησκεία, μὰ ξέρανε πώς, ἀφοῦ θὰ γέμιζαν μὲ τὶς χαρὲς τῆς ζωῆς ὡς ἔκει ποὺ ἔφταναν τὰ δριατῆς γήϊνης φύσης, τότες γι' αὐτούς, καὶ τοὺς ζωντανούς καὶ τοὺς πεθαμένους, θὰ γινόταν πλατύτερη ἡ ἐπαφὴ μὲ τὸ μεγάλο Πᾶν. Καὶ περιμένανε μὲ χαρὰ αὐτὴ τὴ στιγμὴ χωρὶς θιάση καὶ χωρὶς νοσταλγία, σὰ νὰ τὴν εἶχανε κιόλας μὲ τὰ προαισθήματα τῆς καρδιᾶς τους, κι' αὐτὰ τὰ προαισθήματα τὰ ἀνακοινώνανε ἀκούραστα δὲ ξνας στὸν ἄλλο.

Τὸ βράδυ, πρὶν κοιμηθοῦνε, τοὺς ἀρεσε ν' ἀκοῦνε τέλειες χορωδίες. Μ' αὐτὰ τὰ τραγούδια ἔξωτερικεύανε ὅλα τὰ αἰσθήματα ποὺ τοὺς ἔδινε ἡ μέρα πούφευγε καὶ τὴν εὔλογού-

σαν διποχαιρετῶντας την. Ὅμηρός ανε τῇ φύσῃ, τῇ γῆς, τῇ θάλασσᾳ, τὰ δάση. Τοὺς ἄρεσε νὰ συνθέτουν τραγούδια δ ἔνας γιὰ τὸν ἄλλο, νὰ ἀλληλοεξυμνοῦνται τραγουδῶντας σὰ μικρὰ παιδιά, μὲ ἀπλὰ τραγούδια πού, ἐπειδὴ ἐρχόντων ἀπὸ τὴν καρδιά, ἀγγίζανε τὶς καρδιές τους. Κι' υστερα, φαίνεται πώς δὲ γυρεύσανε μόνο μὲ τὰ τραγούδια τους ν' ἀρέσουν δ ἔνας στὸν ἄλλο, μὰ καὶ μ' δλες τὶς πράξεις τῆς ζωῆς. Κάτι σὰν ἑρωτική ζέση, καθολική καὶ ἀμοιβαῖα τοὺς γέμιζε τὸν ἔναν γιὰ τὸν ἄλλο. Ὡρισμένοι ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἐπίσημους καὶ θριαμβευτικοὺς ὅμνους μου ἦταν ἀκατανόητο. Μπορεῖ νὰ καταλάβαινα τὰ λόγια, μὰ ποτὲ δὲν μποροῦσα νὰ ἐμβαθύνω σ' δλοτὸν νόημά τους. Ἡταν σὰν ἀπρόσιτο γιὰ τὸ μυαλό μου, ὅμως, ἡ καρδιά μου, χωρὶς νὰ τὸ προσέξω, διαποτιζότων δλοένα καὶ περισσότερο ἀπ' αὐτούς. Συχνά τοὺς ἔλεγα πώς ἄλλοτε, τότε ποὺ ζεῦσα ἀκόμα στὴ γῆ μας, τὰ εἶχα προαισθανθῆ ὅλ' αὐτά, καὶ μοῦ εἶχαν ἀποκαλυφθῆ αὐτὴ ἡ χαρὰ κι' αὐτὴ ἡ ἀγαλλίαση, σὰ μιὰ νοσταλγική θλίψη ποὺ ἔφτανε καμμιὰ φορὰ διὰ τὴ στενοχώρια πώς τοὺς εἶχαν προαισθανθῆ, κι' αὐτοὺς καὶ τὴ δόξα τους, στὰ δνειροπολήματα τῆς καρδιᾶς μου καὶ στὰ δινειρα τοῦ νοῦ μου πώς συχνά, στὴ γῆς μας, δὲ μποροῦσα νὰ δῶ τὸν ἥλιο ποὺ θασίλευε χωρὶς νὰ μὲ πάρουν τὰ κλάμματα...πώς στὸ μῆσος μου γιὰ τοὺς κάτοικους τῆς γῆς μας, εἶχα πάντα μέσα μου κάτι σὰν κρυφὴ δδύνη. Γιατὶ νὰ μὴν μπορέσω νὰ τοὺς μισήσω ἀφοῦ δὲν τοὺς ἀγαποῦσα, γιατὶ νὰ μὴ μπορῶ νὰ τοὺς συγχωρήσω, καὶ γιατὶ νὰ ἔχῃ τόση θλίψη ἡ ἀγάπη μου γι' αὐτούς; Γιατὶ νὰ μὴ μπορῶ νὰ τοὺς ἀγαπῶ χωρὶς νὰ τοὺς μισῶ ταυτόχρονα; Ἐκεῖνοι μ' ἀκούγανε κι' ἔθλεπα πώς δὲν μποροῦσαν νὰ εἰσχωρήσουν στὸ νόημα αὐτῶν ποὺ τοὺς ἔλεγα: μὰ δὲ λυπώμουν ποὺ τοὺς τάλεγα, τὸ ἥξερα πώς καταλάβαιναν τὴ θλίψη μου ποὺ σκεφτόμουν ἔκείνους ποὺ εἶχα ἀφίσει! Ναί, τότε μὲ κυττάζανε μὲ τὸ γλυκὸ καὶ γεμάτο ἀγάπη βλέμμα τους, κι' ἔγῳ ἔνοιωθα μπροστά τους νὰ γίνεται ἡ καρδιά μου δμοια καλὴ κι' ἀγνή μὲ τὴ δική τους καὶ δὲ λυπόμουν ποὺ δὲν τοὺς καταλάβαιναν. Σ' αὐτὸ τὸ αἴσθημα τῆς πληρότητας, σταματοῦσε ἡ ὀνάσα μου καὶ προσευχόμουν σιωπηλά γι' αὐτούς.

Ὦ! Τώρα δλοι θὰ γελάνε μαζί μου καὶ θὰ λένε πώς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βλέπης στ' δινειρό σου τόσο μικρὲς λεπτομέρειες σὰν αὐτὲς ποὺ περιγράφω τούτη τὴ στιγμή, καὶ πώς στὸν ὄπινο μου δὲν εἶδα καὶ δὲν ἔνοιωσα παρὰ μόνο τὸ αἰσθημα ποὺ μοῦ ὄποκινοῦσε ἡ καρδιά μου μέσα στὸ παραλήρημά της δσο γιὰ τὶς λεπτομέρειες, θὰ λένε πώς τὶς φαντάστηκα μόνος μου μιᾶς καὶ ξύπνησα. Μὰ κι' διν δμοιλογοῦσα πώς ισως νάγιναν ἔτσι τὰ πράγματα.—Θέ μου, τί χάχανα θὰ ξεσηκώνονται, καὶ πόσο θὰ εὐθυμοῦσαν δλοι! Βέβαια, κατὰ τὰ:

λεγόμενά τους, θρισκόμουν ύπὸ τὴν ἐπήρεια τῶν αἰσθημάτων αὐτοῦ τοῦ δινείρου, γιατὶ μόνο αὐτὸ εἶχε διατηρηθῆ μέσα στὴ σπαραγμένη καρδιά μου ἀντίθετα, οἱ πραγματικὲς εἰκόνες, οἱ δινειρικὲς μορφές, ἐκεῖνες δηλαδὴ ποὺ πραγματικὰ εἶχα ζῆσει ἔκεινη τὴν ὥρα, εἶχανε τέτοια ἀρμονικὴ τελειότητα, εἴτανε τόσο μαγευτικὲς, τόσο ὅμορφες μὰ καὶ τόσο ἀληθινές, ποὺ σὰν ξύπνησα δὲν εἶχα τῇ δύναμῃ νὰ τὶς ἐνσαρκώσω μὲ τὰ διδύναμα λόγια μου, κι' ἔτσι σταμάτησαν μέσα στὸ νοῦ μου, καὶ ἔτσι μποροῦσα θαυμάσια νὰ ἀναγκαστῶ ἐγὼ δὲν ιδιος, δισυναίσθητα, νὰ ἀνασυγκροτήσω ὅστερα τὶς λεπτομέρειές τους, καὶ, ἐνοεῖται, παραμορφύνοντάς τες, ἐξ αἰτίας προπαντὸς τοῦ φλογεροῦ πόθου ποὺ εἶχα νὰ τὶς ἀνακοινώσω ὅσο γινόταν γρηγορότερα, καὶ δπως—ὅπως. Μὰ καὶ πῶς νὰ μὴν πιστέψω πώς δλ' αὐτὰ συνέβησαν πραγματικά; Ναί, ἵσως τὸνειρο νὰ εἴτανε χίλιες φορὲς πιὸ ἐκθαμβωτικὸ καὶ πιὸ χαρούμενο ἀπὸ δόσο μπορῶ νὰ τὸ ἀποδώσω. Μάθετε λοιπόν, πῶς θὰ σᾶς ἐμπιστευθῶ ἔνα μυστικό. "Ισως νάτανε μόνο δινειρο! Γιατὶ ἔγινε κάτι, κάτι τόσο φριχτὰ ἀληθινὰ ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἥταν δινειρο. "Αν παραδεχτῶ πώς αὐτὸ τὸ δινειρο γεννήθηκε στὴν καρδιά μου, θὰ εἶχε τάχα ἡ καρδιά μου τῇ δύναμῃ νὰ φανερώσῃ τὴ φριχτὴ ἀλήθεια ποὺ μοῦ συνέβη ἀργότερα; Πῶς μποροῦσα νὰ τὸ φανταστῶ μόνος μου ἢ νὰ τὸ δινειρευτῶ στὴν καρδιά μου; Εἶναι ποτὲ δυνατὸ ἡ φτωχὴ παιδιάστικη καρδιά μου, τὸ ίδιότροπο καὶ κενὸ πνεῦμα μου νὰ μπόρεσαν νὰ ψωθοῦν δις τὴν ἀνακάλυψη τῆς ἀλήθειας; Κρίνετε το καὶ μόνοι σας· δις τὰ τώρα τόκρυσθα, μὰ τώρα θὰ πῶ δλη τὴν ἀλήθεια. Γιατὶ, πραγματικά... τοὺς διέφθειρα δλους!

— 5 —

Ναί, ναί, στὸ τέλος, τοὺς διέφθειρα δλους! Πῶς ἔγινε αὐτό; — δὲν ξέρω, μὰ τὸ θυμᾶμαι πολὺ καλά. Τὸ δινειρό μου ποὺ διέσχισα χιλιάδες χρόνια, ἔχει ἀφίσει μέσα μου ἔνα αἰσθηματικόνεχείας τὸ μόνο ποὺ ξέρω, εἶναι πώς ἐγὼ ἥμουν ἡ αἰτία τοῦ πρώτου ἀμαρτήματος. Σὰ μολυσματικὴ ἀρρώστεια, σὰν ἔνα μόριο χολέρας ποὺ μπορεῖ νὰ μοιλύνῃ δλόκληρη αὐτοκρατορία, ἔτσι καὶ γὼ μόλυνα μὲ τὴν παρουσία μου τὴν γῆ τῆς εὔτυχίας ποὺ δις τὰ τότες εἴτανε ἀθῶα. Μάθανε νὰ λένε ψέματα καὶ τοὺς ἀρεσε τὸ ψέμα, καὶ μάθανε τὴν ὁμορφιὰ τοῦ ψέματος. "Ισως, δλ' αὐτὰ ν' ἀρέσανε πολὺ ἀθῶα, γιὰ τ' ἀστεῖα, ἀπὸ ἀπλῆ φιλαρέσκεια, σὰν ἔνα εύχαριστο παιχνίδι, κι' ἵσως πραγματικὰ ἔξ αἰτίας κάποιου μορίου, μὰ αὐτὸ τὸ μόριο εἰσχώρησε μεσ' στὴν καρδιά τους καὶ τοὺς φάνηκε εύχαριστο. "Υστερα ἀπὸ λίγο, γεννήθηκε κι' ἡ ἥδυπάθεια, ἡ ἥδυπάθεια γένωνται τὴ ζηλοτυπία, ἡ ζηλοτυπία τὴ σικληρότητα... "Α, δὲν ξέρω, δὲ θυμᾶμαι, μὰ σὲ λίγο, πολὺ γρήγορα, χύθηκε τὸ

πρῶτο αἷμα: αὐτὸς τοὺς κατέπληξε, τοὺς τρόμαξε, κι' ἄρχισαν ν' ἀποιμακρύνονται δὲ οἵας ἀπὸ τὸν ἄλλο, καὶ νὰ χωρίζονται. Σχηματίστηκαν συμμαχίες, μὰ ἐναντίον τῶν ἄλλων, καὶ κάνανε ἀρετὴ τὴν ντροπή. Τοὺς γεννήθηκε μέσα τους τὸ αἰσθῆμα τῆς τιμῆς, καὶ κάθισε συμμαχία ὑψώσε πάνω της τὸ λάιθαρό της. ἹΑρχισαν νὰ κοκομεταχειρίζωνται τὰ ζῶα, καὶ τὰ ζῶα φύγανε ἀπὸ κοντά τους γιὰ νὰ κρυφτοῦνε ἵμεσ' στὰ δάση καὶ τοὺς ἔχθρεύτηκαν. ἹΑρχισε ἕνας αἰώνας ἀγώνων γιὰ τὴν Ἰδιοτέλεια, τὸν ἀτομικοῦμό, τὴν προσωπικότητα, τὴν διάκριση τοῦ δικοῦ μου καὶ τοῦ δικοῦ σου. ἹΑρχίσανε νὰ μιλοῦνε διαφορετικὲς γλώσσες. Μάθανε τὴν θλίψη κι' ἀγαπήσανε τὴν θλίψη. Ποθήσανε τὴν ὥδυνη κι' εἴπανε πῶς μόνο μὲ τὴν ὥδυνη ἀποκτιέται ἡ ἀλήθεια. Κι' ἔκανε τὴν ἔμφανισή της ἡ ἐπιστήμη. Σὰ γίνανε κακοί, τότες ἀρχίσανε νὰ μιλᾶνε γιὰ τὴν ὁδελφωσύνη καὶ τὸν ὁδηρωπισμό, καὶ τότες καταλάβανε αὐτὲς τὶς ἰδέες. Σὰν γίνανε ἐγκληματίες, τότες ἐπινοήσανε τὴν δικαιοσύνη καὶ θεσπίσανε πλήρεις κώδικες γιὰ νὰ τὴν διατηρήσουν, κι' ὑστερα, γιὰ νὰ ἔξασιφαλίσουν τὸ σεβασμὸ γι' αὐτοὺς τοὺς κώδικες, θεσπίσανε τὴν λαμητόμο. Τώρα πιά, πολὺ ἀμυνρὰ θυμοῦνταν αὐτὰ ποὺ εἶχανε χάσει, καὶ μάλιστα δὲ θέλανε νὰ πιστέψουνε πῶς ἄλλοτε εἴτανε ἀθῶοι κι' εὔτυχισμένοι. Κοροϊδεύαν ἀδιάκοπα τὸ ἕτι μπορεῖ παλιότερα νὰ ἥταν εὔτυχισμένοι, καὶ λέγανε πῶς ἥταν ὄνειρο. Καὶ μάλιστα δὲν μποροῦσαν νὰ τὸ φανταστοῦν αἰσθητὰ ἢ εἰκονικά, κι' ὅμως, τί θαυμαστὸ καὶ παράξενο πρᾶγμα! μ' ὅλο ποὺ εἶχαν χάσει τὴν πίστη τους στὴ παλιὰ τους εὔτυχία, μ' ὅλο ποὺ λέγανε πῶς εἴτανε παραμύθι γιὰ μωρὰ παιδιά, ὀστόσο, τόσο μεγάλη ἥταν ἡ ἐπιθυμία τους νὰ ξανακατακτήσουν τὴν ἀθωότητα καὶ τὴν εὔτυχία, ποὺ γονατίσανε μπροστὰ στοὺς πόθους τῆς καρδιᾶς τους, χτίσανε ναούς καὶ προσεύχονταν στὴν ἴδεα τους, στὴν «ἐπιθυμία» τους, μ' ὅλο ποὺ ξέρανε πῶς ἥταν ἀπραγματοποίητη, μὰ δὲν παύανε νὰ τὴν λατρεύουν μὲ προσευχὴς καὶ δάκρυα. Κι' ὅμως, ἀν μποροῦσαν νὰ ξαναγυρίσουν σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τῆς ἀθωότητας καὶ τῆς εὔτυχίας ποὺ εἶχανε χάσει, κι' ἀν τοὺς ἔδειχναν ἀμυνρὰ καὶ τοὺς ρωτοῦσαν ἀν πραγματικὰ θέλανε νὰ ξαναγυρίσουν—σίγουρα θὲ ἀρνιώνταν. Ἡ αὐτὸ μοῦ ἀπαντοῦσαν: «Εἴμαστε ψεύτες, κακοί καὶ ἀδικοί· ἔστωτὸ ξέρουμε, κλαίμε κι' ὑποφέρουμε γι' αὐτὸ καὶ ἐπιθάλλουμε στοὺς ἔαυτοὺς μας μαρτύρια καὶ τιμωρίες χειρότερες ἵσως ἀπὸ κεῖνες ποὺ θὰ μᾶς ἐπιθάλη ὁ Φιλεύσπλαχνος Κριτής σὰ μᾶς δικάσῃ, καὶ ποὺ οὕτε τ' ὄνομά του δὲν ξέρουμε. Μὰ ἔχομε τὴν ἐπιστήμη καὶ χάρη σ' αὐτὴν θὰ ξαναθροῦμε τὴν ἀλήθεια, καὶ τότες θὰ τὴν ἀποδεχτοῦμε συνειδητά. Ἡ γνώση είναι ὀνώτερη ἀπὸ τὸ συναίσθημα, κι' ἡ συνείδηση τῆς ζωῆς ὀνώτερη ἀπὸ

τὴ ζωὴ. Ἡ ἐπιστήμη θὰ μᾶς θώσῃ τὴ σοφία, ἡ σοφία θὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ τοὺς νόμους καὶ ἡ γνῶση τῶν νόμων τῆς εὔτυχίας εἰναι πάνω ἀπὸ τὴν εὔτυχία.» Αὐτὰ λέγονε καὶ, ὅστερα ἀπὸ κάτι τέτοια λόγια, ὁ καθένας ξανάρχιζε νῦν ἀγαπάη τὸν ἑαυτό του μὲ ίδλοέντα πιὸ ἔγωιστικὴν ἀγάπην, γιατὶ θὰ τοὺς ἥταν ὀδύνατο νὰ κάνουν διαφορετικά. Καὶ τότε, ὁ καθένας τους ἀγαποῦσε τόσο ζηλότυπα τὴν προσωπικότητά του ποὺ προσπαθοῦσε νὰ ἔξευτελίσῃ καὶ νὰ ταπεινώσῃ μὲ κάθε μέσο τὴν προσωπικότητα τῶν ἄλλων· εἴτανε ζήτημα ζωῆς. Ἐμφανίστηκε ἡ δουλεία, καὶ μάλιστα καὶ ἡ ἐθελοδουλεία. Οἱ ἀδύνατοι ὑποτάχθηκαν πρόθυμα στοὺς ἴσχυρότερους, φτάνει αὐτοὶ νὰ τοὺς βοηθοῦσαν νὰ συντρίψουν τοὺς πιὸ ἀδύνατους ἀπὸ αὐτούς. Ἐμφανίστηκαν καὶ οἱ δίκαιοι, ποὺ ἥρθαν σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους γιὰ νὰ τοὺς μιλήσουν, θρηνώντας γιὰ τὴν ἀλαζονεία τους καὶ κατηγορώντας τους ποὺ ἔχασαν τὸ μέτρο καὶ τὴν ἀρμονία, ποὺ χάσανε τὴν αἰδημοσύνη τους. Μὰ τοὺς κορόϊδεψαν καὶ τοὺς λιθοβόλησαν. Τὸ αἷμα τῶν ἀγίων ἔτρεξε πάνω στὰ προαύλια τῶν ναῶν. ἹΕξ ἄλλου, ἥρθαν κι' ἄλλοι ποὺ σκέφτηκαν νῦν ἀποκαταστήσουν τὴν ἀρμονία ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους σὲ τρόπο πού, χωρὶς ὁ καθένας νὰ παύῃ νὰ ἀγαπᾷ τὸν ἑαυτό του περισσότερο ἀπὸ τὸν πλησίον του, νὰ μὴν ἀποτελῇ δωτόσσο ἐμπόδιο καὶ ἐνόχληση γιὰ τοὺς ἄλλους καὶ ἄλλοι μαζὶ νὰ σχηματίσουν ἔνα εἶδος κοινωνίας δπου νὰ ζούσανε μονιασμένοι. Μακρόχρονοι πόλεμοι ὑποδαυλίστηκαν γιὰ νὰ ἐπιβληθῇ αὐτὴ ἡ ἀρχή. Οἱ μαχητὲς δὲν πιστεύανε λιγότερο σταθερὰ πώς ἡ ἐπιστήμη, ἡ σοφία καὶ τὸ συναίσθημα τῆς προσωπικῆς ἀσφάλειας θὰ ἀναγκάζανε ἐπιτέλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ συμφωνήσουν γιὰ τὶς θάσεις μᾶς λογικῆς κοινωνίας καὶ γι' αὐτό, στὸ μεταξύ, γιὰ νῦν ἐπισπεύσουν τὰ πράγματα, οἱ «ποῦροι» προσπαθοῦσαν νῦν ἀποαλαγοῦν ἀπὸ δλους δσοι δὲν εἴτανε ποῦροι καὶ δὲν καταλάβαιναν τὴν ἵδεα τους, γιὰ νὰ μὴν ἐμποδίζουν τὸ θρίαμβό τους. Μὰ γρήγορα ἔξασθένισε τὸ συναίσθημα τῆς προσωπικῆς αὐτοσυντήρησης, κι' ἀνέβηκαν οἱ ἀλαζόνες κι' οἱ φιλήδονοι ποὺ ἀπαιτοῦσαν δλα, ή τίποτα. Καὶ γιὰ νῦν ἀποκτήσουν αὐτὰ τὰ δλα, χρειάστηκε νὰ καταφύγουν στὴν ἀγριότητα, κι' ὅταν δὲν πετύχαιναν, στὴν αὐτοκτονία. ἹΕγιναν θρησκεῖες γιὰ τὴ λατρεία τῆς ἀνυπαρξίας καὶ τῆς αὐτοκαταστροφῆς, ίεν δινόματι τῆς αἰώνιας γαλήνης στοὺς κόλπους τοῦ μηδενός. Τελικά, αὐτοὶ οἱ ἀνθρώποι κουράστηκαν ἀπὸ τὸν χωρὶς νόημα μόχθο καὶ τὰ πρόσωπά τους πήρανε τὰ στίγματα τῆς δδύνης· ἔτσι, αὐτοὶ οἱ ἀνθρώποι διακήρυξαν πώς ἡ δδύνη εἰναι διμορφιά, ἀφού μόνο ἀπὸ τὴν δδύνη ὑπάρχει ἡ σκέψη, ἀρχισαν νὰ ὑμνοῦν τὴν ὕδύνη στὰ τραγούδια τους. ἹΕγὼ τριγύριζα ἀπελπισμένος ἀνάμεσά τους κι' ἔκλαιγα γι' αὐτούς, μὰ τώρα τοὺς ἀγαποῦσα ίσως περισ-

σάτερο ἀπὸ πρίν, τότε ποὺ τὰ πρόσωπά τους δὲν εἶχανε γνωρίσει τὴν δδύνη καὶ εἴτανε ἀθῶα καὶ τόσο ὀραῖα. Ξανάρχισα ν' ἀγαπάω τὴν θρώματική γῆς τους πιὸ πολὺ ἀπὸ τότες ποὺ εἴτανε παράδεισος, μόνο καὶ μόνο γιατὶ ἥρθε δ πόνος. Ἀλλοίμονο, πάντα μου ἀγάπησα τὸν πόνο καὶ τὴν θλίψη, μὰ μόνο γιὰ μένα, κι' ἔκλαψα γιὰ κείνους καὶ τοὺς λυπώμουν. Ἀπλωνα τὰ χέρια μου σ' αὐτοὺς καὶ κατηγοροῦσα τὸν ἐαυτό μου μέστην ἀπελπισία μου καὶ περιφρονοῦσα τὸν ἐαυτό μου. Τοὺς εἶπα πῶς ἔγω τὰ εἶχα κάνει δλ' αὐτά, ἔγω καὶ μόνο, πῶς ἔγω τοὺς εἶχα φέρει τὴν διαφθορά, τὴν πανούκλα καὶ τὸ ψέμα! Τοὺς παρακάλεσα νὰ μὲ σταυρώσουν, καὶ τοὺς εἶπα πῶς νὰ φτιάξουν τὸ σταυρό. Δὲν μποροῦσα, δὲν εἶχα τὴν δύναμη νὰ σκοτωθῶ, μὰ δημελιὰ νὰ πάρω πάνω μου δλους τοὺς πόνους, ποθοῦσα τὴν δδύνη καὶ ποθοῦσα νὰ χύσω μέσα σ' αὐτὴ τὴν δδύνη ἀκόμα καὶ τὴν τελευταία ρανδία ἀπ' τὸ αἷμα μου. Μὰ ἔκεινοι καγχάζανε, καὶ στὸ τέλος μὲ πήρανε γιὰ τρελλὸ μυστικιστή. Ἐτσι, αὐτοὶ μὲ δικαιολογούσανε καὶ λέγανε πῶς ἀπόκτησαν ἔκεινο ποὺ γυρεύανε, καὶ πῶς δὲ μποροῦσε παρὰ νὰ γίνη αὐτὸ ποὺ ἔγινε. Στὸ τέλος, μοῦ δηλώσανε πῶς ἀρχισαν νὰ μὲ θρίσκουν ἐπικίνδυνο καὶ πῶς ἀν δὲ σώπαινα θὰ μὲ κλείνανε στὸ φρενοκομεῖο. Καὶ τότε ἡ ψυχή μου πλημμύρισε ἀπὸ τόσο δυνατή θλίψη ποὺ σφίχτηκε ἡ καρδιά μου, ἔνοιωσα πῶς θὰ πέθαινα, καὶ τότε ... τότε ξύπνησα.

Εἶχε ἀρχίσει νὰ χαράζῃ, δὲν εἶχε ξημερώσει ἀκόμα, εἰν ἀλήθεια, μὰ θάτανε περίπου ἕξη ἥ ώρα. Ξανάνοιξα τὰ μάτια μου καθισμένος στὴν πολυθρόνα μου. Τὸ κερὶ μου εἶχε λυώσει δὲς τὸ τέλος, καὶ στὸ δωμάτιο τοῦ λοχαγοῦ δλοι κοιμώνταν, γύρω θαοίλευε, πολὺ σπάνιο πρᾶγμα, ἥ σιωπή. Ἡ πρώτη μου κίνηση εἴτανε νὰ πηδήξω ὅρθιος ἀπ' τὴν πολυθρόνα μου, γεμάτος κατάπληξη· ποτὲς δὲ μοῦχε ξανατύχει τέτοιο πρᾶγμα καὶ μάλιστα — αὐτὸ εἴτανε τιποτένια λεπτομέρεια, νὰ κοιμηθῶ ἔτσι δὰ στὴν πολυθρόνα μου. Ξαφνικά, ἐνῶ σηκωνόμουν καὶ συνερχόμουνα, τὸ μάτι μου ἔπεσε πάνω στὸ γεμάτο κι' ἔτοιμο περίστροφο — μὰ ἀμέσως τόσπρωξα μακρυά μου. Ὁ! νὰ ζήσω, τώρα θέλω νὰ ζήσω! Σήκωσα ψηλὰ τὰ χέρια μου, καὶ προσευχήθηκα στὴν αἰώνια Ἀλήθεια· δὲν προσευχόμουν, ἔκλαγα, καὶ μιὰ ζέση, μία ἀπροσμέτρητη ζέση μοῦ μάναστάτωνε δλο μου τὸ εἶναι. Ναί, νὰ ζήσω καὶ νὰ κηρύξω! Ἀμέσως ἔκανα τὸ τάμα νὰ κηρύξω καὶ — ἐννοεῖται — γιὰ τὴν ζωή! Θὰ πήγαινα νὰ κηρύξω, δημελιὰ νὰ κηρύξω — τί; Τὴν Ἀλήθεια, ἀφοῦ τὴν ἔθλεπα, τὴν ἔθλεπα μὲ τὰ μάτια μου, τὴν ἔθλεπα σ' δλη της τὴν δόξα!

Κι' ἀπὸ τότες, δλο κηρύττω! Κι' ἀπὸ τότε, ἀγαπῶ δλους δους γελοῦν μαζί μου, καὶ μάλιστα περισσότερο ἀπὸ τοὺς

ἄλλους. Γιατί; ... Δὲν ξέρω κι' οὔτε μπορῶ νὰ τὸ ἔξηγήσω, μὰ δὲν ἔχει σημασία ποὺ εἶναι ἔτσι. Λένε πώς τώρα πιά ἔχω πάρει στρατὸ δρόμο, ή μᾶλλον πώς ἀφοῦ ἀπὸ τώρα ἔχω πάρει στρατὸ δρόμο, τί θὰ γίνη παραπέρα; Ὁλοκάθαρη ἀλήθεια: πήρα στρατὸ δρόμο, κι' ἵσως τὰ πράγματα νὰ πάνε ἄπ' τὸ κακὸ στὸ χειρότερο. Βέβαια, πολλές φορές θὰ γελαστῶ ὅσπου ν' ἀνακαλύψω πώς πρέπει νὰ κηρύττω, δηλαδὴ μὲ τί λόγια καὶ τί πράξεις, γιατὶ δὲν εἶναι εὔκολο αὐτό. "Ολ' αὐτά, τὰ βλέπω ἀπὸ τώρα δλοφάνερα, μὰ ἀκοῦστε: καὶ ποιὸς δὲν παίρνει στρατὸ δρόμο; Κι' δύμας ὅλοι περπατοῦν καὶ τείνουν πρὸς τὸν θύμιο σκοπό, ἀπὸ τὸν πιδ σοφὸ ὃς τὸν χειρότερο ληστή, μόνο ποὺ θαδίζουν ἀπὸ διαφορετικούς δρόμους. Αὐτὴ εἶναι παλιὰ ἀλήθεια, μὰ νὰ καὶ κάτι καινούργιο: δὲν μπορεῖ νὰ γελιέμαι πολύ. Γιατὶ τὴν εἶδα τὴν ἀλήθεια, τὸ εἶδα καὶ τὸ ξέρω πώς μποροῦνε οἱ ἄνθρωποι νὰ εἶναι ὡραῖοι κι' εύτυχισμένοι χωρὶς νὰ χάσουν τὴν ἴκανότητά τους νὰ ζήσουνε στὴ γῆς. Δὲ θέλω κι' οὔτε μπορῶ νὰ πιστέψω πώς τὸ κακὸ εἶναι ἡ φυσικὴ κατάσταση τῶν άνθρωπων. Καὶ δύμας, μόνο γι' αὐτή μου τὴν πεποίθηση μὲ κοροϊδεύουν. Μὰ πώς νὰ μὴ μὲ πιστέψουν; Τὴν εἶδα τὴν ἀλήθεια, δὲν τὴν ἔθγαλας ἀπ' τὸ μυαλό μου, τὴν εἶδα, λέω, τὴν εἶδα, κι' ἡ ζωντανὴ εἰκόνα της μού γέμισε γιὰ πάντα τὴν ψυχὴ μου. Τὴν εἶδα σὲ τόση ἀπόλυτη τελειότητα, ποὺ δὲν μπορῶ νὰ πιστέψω πώς δὲ θὰ ὑπῆρχε στοὺς ἄνθρωπους. Πώς λοιπὸν πήρα στρατὸ δρόμο; Βέβαια καὶ θὰ πλανηθῶ πολλές φορές κι' ἵσως νὰ πῶ ἀταίριαστα λόγια, μὰ ὅχι γιὰ πολύ. Ἡ ζωντανὴ εἰκόνα ποὺ εἶδα θάναι πάντα μπροστά στὰ μάτια μου, καὶ θὰ μὲ ἀνορθώνῃ, καὶ θὰ μὲ κατευθύνῃ. Ὡ! εἶμαι γενναῖος, ἐγώ, ἔχω γερές δυνάμεις, καὶ θὰ προχωρήσω, ἔστω καὶ γιὰ χίλια χρόνια. Βλέπετε, στὴν λάρχὴ ἥθελα νὰ τὸ κρύψω πώς τοὺς εἶχα δλοὺς διαφθείρει ... κι' δύμας, εἴτανε σφάλμα, εἴτανε κιόλας τὸ πρῶτο σφάλμα. Μὰ ἡ Ἀλήθεια μούπε σιγανά πώς ἔλεγα ψέματα, καὶ μὲ προφύλαξε, καὶ μὲ καθοδήγησε. Πώς νὰ κάνω, γιὰ νὰ φτιάξω τὸν παράδεισο; — Δὲν ξέρω, γιατὶ δὲν ξέρω νὰ τὸ ἔκφράσω μὲ λόγια. ἹΑπὸ τότε ποὺ εἶδα τὸ δνειρό, ξέχασσα νὰ μιλάω, ἡ τουλάχιστον ξέχασσα τὶς κυριώτερες κι' ἀπαραίτητες λέξεις. Μὰ τί σημασία ἔχει; θὰ πάω καὶ θὰ τὰ πῶ δλα, ἀκούραστα, γιατὶ τὸ εἶδα μὲ τὰ μάτια μου, κι' ἄς μήν ξέρω νὰ πῶ αὐτὰ ποὺ εἶδα. Αὐτοὶ οἱ καλλίτεροι δὲ θὰ τὸ καταλάθουν. «"Οινειρο, λένε, εἶδε ἐφιάλτη, παραίσθηση ..."» "Ε... ἔ... δλ' αὐτὰ δὲν εἶναι σπουδαῖες ἔξυπνάδες. Κι' δύμας εἶναι ἀρκετὰ περήφανοι! "Οινειρο; Μὰ μήπως δνειρο δὲν εἶναι ἡ ζωὴ μας; Καὶ μάλιστα θάλεγα τί σημασία ἔχει, τί σημασία ἔχει ἀν δὲν ξανάρθη ποτὲ πιά δ παράδεισος κι' ἀν δὲν ὑπάρχη πιά (ἀφοῦ σᾶς λέω, τὸ καταλαβαίνω), κι' δύμας, ἐγώ θὰ κηρύξω τὸν παράδεισο. Κι' δύμας, τί ἀπλὸ ποὺ

είναι! Θά μπορούσαν μέσα σὲ μιὰ μέρα, μέσα σὲ μιὰ νύχη μόνο, νὰ ξαναγίνουν δλα. Τὸ ούσιωδες, είναι νῦ ἀγαπούμε τὸν πλησίον μας σὰν τὸν ἑαυτόν μας, ναί, αὐτὸς είναι τὸ ούσιωδες καὶ τὸ πᾶν, χωρὶς νὰ χρειάζεται τίποτ' άλλο: τότε, ἀμέσως θὰ ξέρουμε πῶς οὐκ χτίσουμε τὸν παράδεισο. Κι' δμως, αὐτὴ είναι παμπάλαια κάληθεια, τὴν ἔχουμε διαθάσει καὶ ἀναμασήσει ἐκατόμμυρια φορές, μὰ δὲν παύει νὰ είναι ἀποτελεσματική. «Ἡ συνείδηση τῆς ζωῆς είναι ὀνώτερη ἀπὸ τὴ ζωὴν γνώση τῶν νόμων τῆς εὐτυχίας είναι ὀνώτερη, ἀπὸ τὴν εὐτυχία». Αὐτὰ πρέπει νὰ καταπολεμήσουμε! Καὶ θὰ παλέψω. Φτάνει νὰ τὸ θελήσουν δλοι, κι' ἀμέσως δλα θὰ χτιστοῦν.

“Οσο γιὰ τὸ κοριτσάκι, ἔψαξα νὰ τὸ θρῶ ... Καὶ θὰ ἔξακολουθήσω νὰ ψάχνω, νὰ ψάχνω!